

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta filozofická

Ochrana památek na malém městě: ideje - kauzy - aktéři. Venkovská pobočka
Klubu za starou Prahu v Pelhřimově v období 1. poloviny 20. století

Eliška Králová

Bakalářská práce

2023

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Eliška Králová**
Osobní číslo: **H19401**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Ochrana hmotných památek (dvouoborové)**
Historie (dvouoborové)
Téma práce: **Ochrana památek na malém městě: ideje – kauzy – aktéři. Venkovská pobočka Klubu za starou Prahu v Pelhřimově v období 1. poloviny 20. století.**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Práce bude věnována všestranné analýze aktivit venkovské pobočky Klubu za starou Prahu v Pelhřimově v období 1. poloviny 20. století. Pozornost soustředí na metodickou korespondenci s pražským KZsP, stěžejní památkové kauzy a klíčové aktéry ochrany památek v Pelhřimově a v jeho okolí. Zpracovatelka bude čerpat ze studia písemností a obrazového materiálu ve fondu venkovské pobočky KZsP a dalších fondů (např. fondu *Konzervátor pro státní památkovou péči pro okres Pelhřimov (1939 – 1956)*), uložených ve SOBA v Pelhřimově a ze sekundární literatury z oblasti regionální historie a památkové péče.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Veverka, Lukáš, Klub Za starou Prahu a venkovské odbory. In: Věstník Klubu Za starou Prahu, LI (XXII), č. 3/2021, s. 18-23; Kábová, Hana, Zdeněk Wirth a Pelhřimov – Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908-1914). In: Roháček, J. - Uhlíková, K. (ed.), *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby. Soubor příspěvků*. Praha: Artefactum, 2010, s. 125-155.
periodika Věstník Klubu Za starou Prahu, Zprávy památkové péče

Vedoucí bakalářské práce:

doc. Mgr. Pavel Panoch, Ph.D.
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. března 2021

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. března 2022

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2021

Prohlašuji:

Práci s názvem *Ochrana památek na malém městě: ideje - kauzy - aktéři. Venkovská pobočka Klubu za starou Prahu v Pelhřimově v období 1. poloviny 20. století* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem ve své práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

Eliška Králová v. r.

Poděkování:

Na těchto několika řádcích bych ráda poděkovala především doc. Mgr. Pavlu Panochovi, Ph.D. za vedení této bakalářské práce a cenné rady. Velké poděkování patří také mé rodině, která mě psychicky podporovala po celou dobu studia a poskytla mi pevné zázemí.

ANOTACE

Bakalářská práce s názvem Ochrana památek na malém městě: ideje - kauzy - aktéři. Venkovská pobočka Klubu za starou Prahu v Pelhřimově v období 1. poloviny 20. století zkoumá aktivity mimopražského odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově. Práce řeší okolnosti vzniku této organizace, její vnitřní fungování a její samotný zánik. Snaží se zmapovat nejvýraznější památkové kauzy a projekty, na kterých se pobočka podílela především v prvních letech své činnosti. Pozornost je zde rovněž věnována dobovému tisku, který byl jedním z hybatelů dění na malém městě.

KLÍČOVÁ SLOVA

Klub Za starou Prahu, pobočka Klubu Za starou Prahu, Pelhřimov, památková péče, kauzy

TITLE

Preservation of monuments in a small town: ideas - causes - actors. The rural branch of the Club for Old Prague in Pelhřimov in the first half of the 20th century

ANNOTATION

Bachelor thesis entitled Preservation of monuments in a small town: ideas - causes - actors. The rural branch of the Club for Old Prague in Pelhřimov in the first half of the 20th century examines the activities of the non-Prague branch of the Club for Old Prague in Pelhřimov. The thesis deals with the circumstances of the establishment of this organization, its internal functioning and its very demise. It tries to map the most significant monumental causes and projects in which the branch was involved, especially in the first years of its activity. Attention is also paid to the contemporary press, which was one of the driving forces behind the events in the small town.

KEYWORDS

The Club for Old Prague, a branch of the Club for Old Prague, Pelhřimov, heritage preservation, cases

Obsah

Úvod.....	8
1. Klub Za starou Prahu a jeho venkovské pobočky.....	10
2. Pelhřimov v 19. a na počátku 20. století.....	13
3. Odbor Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově	19
3.1. Založení odboru	19
3.2 Členové odboru, vnitřní záležitosti a závazky k mateřskému klubu.....	20
3.3 Výrazné osobnosti odboru a jejich působení v Pelhřimově	22
3.3.1 František Bernard Vaněk.....	22
3.3.2 Karel Polesný.....	23
4. Památkové kauzy: ochrana veřejného prostranství.....	26
4.1 „Krytina lepenková kazí vzhled českých měst“.....	26
4.2 Regulace řeky Bělé	28
4.3 „Pohled na Dolní bránu ohrožen!“	29
4.4 Prostranství před zámek pánů z Říčan	30
5. Janákovo působení v Pelhřimově	33
5.1 Hotel Rosol.....	34
5.1.1 Janákův návrh a porovnání se současným stavem	38
5.2 Radnice.....	40
5.3 Soukromé zakázky	43
6. Pelhřimovské události pohledem místního tisku	46
7. Pelhřimovský odbor během válečných let a po válce.....	49
Závěr	52
Resumé.....	55
Prameny a literatura	58
Obrazové přílohy	60

Úvod

Období první poloviny 20. století máme v paměti uloženo především jako dobu dvou po sobě jdoucích ničivých válek, které za sebou nechaly zpustošenou zem a mnoho mrtvých. Je to ovšem také období velkého stavebního rozvoje a příchodu různorodých stavebních slohů. I veskrze pozitivní stavební aktivity mohly být ale ke starému rázu měst a jeho památkám podobně ničivé. Tato bakalářská práce s názvem *Ochrana památek na malém městě: ideje - kauzy - aktéři. Venkovská pobočka Klubu za starou Prahu v Pelhřimově v období 1. poloviny 20. století* se věnuje podobě památkové ochrany na malém venkovském městě a snaží se zmapovat aktivity místního odboru Klubu Za starou Prahu, který tuto ochranu představoval.

Mé motivace pro volbu tématu byly vcelku prosté. Sama jsem v Pelhřimově prožila značnou část svého života, proto je pro mne jeho historie srdcovou záležitostí. Doufám, že se v budoucnu dostane podobným tématům více pozornosti a povědomí o aktivitách jednotlivých mimopražských odborů se rozšíří, především pak mezi samotné místní obyvatele. Věřím, že i má práce k tomu alespoň trochu přispěje.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol. První z nich je věnována vzniku Klubu Za starou Prahu a jeho fungování v dalších letech. Následující kapitola popisuje Pelhřimov v 19. a na počátku 20. století, řeší jeho stavební vývoj, obyvatelstvo a místní atmosféru. Obě tyto části jsou důležité zejména proto, že mi umožňují získat dobový kontext, do kterého pak zasadím samotné aktivity pelhřimovského odboru. Kapitola o Pelhřimovu je vystavěna především na regionální literatuře a velkou oporou mi byla zejména publikace od Jiřího Černého *Obraz města v architektuře 19. a 20. století*.¹ Třetí kapitola je věnována již samotnému odboru. Popisuje okolnosti jeho vzniku a proces jeho ustanovení. Podkapitoly této části se zaměřují především na vnitřní fungování organizace, její závazky vyplývající ze stanov a stejně tak se z dochovaných seznamů členů snaží popsat podobu členské základny. Při této příležitosti byla v práci věnována zvláštní pozornost dvěma výrazným osobnostem pelhřimovského odboru - Karlu Polesnému a místnímu děkanovi Františku Bernardu Vaňkovi. Čtvrtá kapitola řeší již samotné kauzy, kterým se odbor v průběhu let věnoval. Do kapitoly jsem zařadila ty kauzy, které nejvíce hýbaly městským prostorem a ke kterým jsem našla nejvíce opory v dobových pramenech. Pátá kapitola na toto téma plynule navazuje a popisuje působení Pavla Janáka v Pelhřimově, zkoumá jeho roli v řešení památkových kauz v Pelhřimově a jeho samotné

¹ ČERNÝ, Jiří. *Pelhřimov: obraz města v architektuře 19. a 20. století*. Pelhřimov: Okresní muzeum, 1996.

návrhy. Tyto dvě kapitoly čerpají především z korespondence nacházející se ve fondu Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov a oporou mi byla i práce od Hany Kábové *Zdeněk Wirth a Pelhřimov - Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908-1914)*.² Šestá kapitola je věnována dobovému místnímu tisku, který reflektoval pelhřimovské záležitosti a kauzy probíhající ve městě. Pozornost je zde věnována téměř výhradně článkům v týdeníku Jiskra. Sedmá a současně poslední kapitola je zakončením celé práce. Popisuje činnost odboru ve válečných letech i po nich, a nakonec jeho samotný zánik. Archivní fond Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, na kterém je vystavěna většina předkládané práce, o této etapě života odboru ve většině mlčí, proto jsem pro tento úsek textu čerpala především z jednotlivých článků ve věstníku Klubu Za starou Prahu.

Po dokončení této práce jsem zjistila, že na zpracovávané téma již existuje podobná diplomová práce od Jaroslavy Tomšů, která toto téma zařadila do širšího kontextu urbanismu v Pelhřimově. Práci jsem objevila až v okamžiku, kdy byl můj text již hotov, tudíž jsem z ní nijak nevycházela.³

² KÁBOVÁ, Hana. Zdeněk Wirth a Pelhřimov - Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908-1914). In: Roháček, J. - Uhlíková, K. (ed.), *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby. Soubor příspěvků*. Praha: Artefactum, 2010, s. 125-155.

³ TOMŠŮ, Jaroslava. *Proměna tváře města Pelhřimova v 2. polovině 19. století a na počátku 20. století*. Diplomová práce: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta. České Budějovice 2010.

1. Klub Za starou Prahu a jeho venkovské pobočky

Klub Za starou Prahu, spolek, který vznikl 28. ledna 1900, se zformoval na pozadí událostí přelomu 19. a 20. století, jímž jednoznačně dominovala pražská asanace. Plány i samotný průběh tohoto projektu vzbudily mnohé vášně a protesty, což spolu s příchodem nových architektonických proudů vytvořilo ideální podloží pro nové diskuze o přístupu k ochraně kulturních památek a snahy o udržení a zachování původního rázu historických center měst. Není se tedy čemu divit, že se z řad laické i odborné veřejnosti postupně vyprofilovala občanská sdružení defenzivního charakteru, která si kladla za cíl bojovat proti nekulturnosti a snahám znehodnotit urbanistické a architektonické kvality města.

Sama členská základna nově založeného Klubu v čele s Vilémem Mrštíkem ani tak nepřipomínala odbornou organizaci, jako spíše spolek laických nadšenců, spisovatelů a představitelů tisku, kteří byli spíše než odborností vyzbrojeni dobovým patosem. Nutno však dodat, že se složení Klubu záhy změnilo a celé uskupení začalo postupně přecházet od vášnivých protestů k odborné práci.⁴ Příchod nové generace z jejíž řad nutno jmenovat alespoň architektky Pavla Janáka, Antonína Engela, Josefa Chochola a historiky umění Zdeňka Wirtha a Václava Viléma Štecha, předznamenal nové směřování Klubu a změnu do té doby uplatňovaných metod.⁵ Klub Za starou Prahu, v té době již široce uznávaný pro svou vysokou odbornost, od této chvíle začíná postupně nahrazovat defenzivní postoj aktivním přístupem, vlastní tvorbou a svými vlastními návrhy.

V první čtvrtině 20. století, zejména v čase před první světovou válkou, byl Klub nepochybně na svém vrcholu a zažíval tak největší období svého rozkvětu. Pro tuto dobu je typický boj Klubu proti necitlivým komunikačním návrhům, které měly jednou pro vždy zničit podobu staré Prahy. Právě díky obrovskému úsilí členů Klubu bylo odvráceno mnoho katastrof. Za krátkou zmínku stojí alespoň vítězství Klubu v otázce vltavských břehů, hlavně pak na Malé Straně, kde se povedlo zachovat těsný kontakt města s hladinou řeky. Prestiž Klubu se v tomto období pak ještě o to víc umocňuje, když spolek začne vydávat svůj vlastní

⁴ BEČKOVÁ, Kateřina. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách. In: *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900 – 2000: Jubilejní sborník*. Praha: Schola ludus-Pragensia, 2000, s. 28-44. ISBN 80-902505-0-5.

⁵ Dále sem řadíme Vlastislava Hofmana, Bohumila Hübschmanna, Vladimíra Zákrejse a do roku 1919 i českého malíře Bohumila Kubištu.

časopis, který může dodnes sloužit jako obsáhlý pramen mapující tehdejší památkové kauzy a ideje.⁶

Praha ovšem nebyla zdaleka jediné město, jehož historická a urbanistická krása byla ohrožena novými potřebami společnosti a nešetrnými zásahy do městské zástavby. I proto se na Klub Za starou Prahu obracelo stále více jednotlivců i lokálních venkovských korporací s žádostmi o pomoc s osvětou či s organizací spolkového života.⁷ Je tak v celku logické, že Klub v souvislosti s touto novou poptávkou začíná expandovat mimo Prahu. Motivací pro založení mimopražských poboček Klubu byla i touha po ideové jednotě a sjednocení metod ochrany památek, což vyplývá i ze samotných stanov sdružení.⁸ Ze strany zakládajících členů nových odborů to zase byla potřeba zformovat jednotnou opozici, která by se vymezila vůči konkrétním změnám v daném městě.

První odbory, které vznikají v Pelhřimově a posléze v Českých Budějovicích, se utvořily tedy po deseti letech fungování mateřského klubu, každopádně to neznamená, že by spolku byly do té doby mimopražské záležitosti lhostejné. Klub naopak často organizoval výlety do ostatních regionů, což následný zájem o venkovské záležitosti ještě zvýšilo. Nově vzniklou mimopražskou agendu si následně vzal pod patronát Karel Guth, přičemž mu s ní v následujících letech značně pomáhali ostatní členové Klubu, především Zdeněk Wirth, Václav Vilém Štech, Bohumil Hübschmann, Pavel Janák a Jan Emler. Zejména první dva odbory jsou pak silně vázány právě na Zdeňka Wirtha, který si už před jejich založením dopisoval s budoucími členy a čilá spolupráce probíhala i později. Klub mimo tyto pobočky udržoval těsný kontakt i s na spolku nezávislými organizacemi, např. s plzeňským Kroužkem přátel starožitností nebo pardubickým Musejním spolkem.

Do první světové války, jak už bylo výše řečeno, byly tedy založeny dva odbory, a to sice v Pelhřimově a Českých Budějovicích. Během války pak následoval očekávaný útlum a ten pravý rozmach v zakládání venkovských odborů přišel až po válce. Byly zřizovány odbory samostatné nebo přidružené k již existujícím spolkům (např. v Mladé Boleslavi v případě Klubu přátel umění). V roce 1922 je založen odbor v Kutné Hoře a o tři roky později také vzniká spolek Sdružení přátel starého Jindřichova Hradce, který udržoval

⁶ LÍBAL, Dobroslav. Stoleté ohlédnutí. In: *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900 – 2000: Jubilejní sborník*. Praha: Schola ludus-Pragensia, 2000, s. 13-14. ISBN 80-902505-0-5.

⁷ VEVERKA, Lukáš. Klub Za starou Prahu a venkovské odbory. In: *Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu*. Praha: Klub Za starou Prahu, 2021, roč. LI. (XXII), č. 3, s. 18-23.

⁸ WIRTH, Zdeněk. Klub Za starou Prahu zřizuje odbory na venkově. In: *Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu*. Praha: Klub Za starou Prahu, 1910, roč. I., č. 1, s. 2.

s ústředím přátelské vztahy skrze ředitele hradeckého muzea Jana Muka. Ve stejném roce vzniká i pobočka Klubu v Domažlicích.⁹

K dalšímu útlumu dochází za německé okupace. Druhá světová válka pak předznamenala samotný zánik většiny venkovských poboček. V krátkém období mezi koncem války a takzvaným „Vítězným únorem“ se Klubu Za starou Prahu podařilo navázat kontakt už jen s jednotlivci a ani přeživším odborům už se plně nepodařilo obnovit svojí předválečnou činnost. Posledním pomyslným hřebíčkem do rakve pak bylo období padesátých let, kdy Okresní národní výbory vznesly požadavek na začlenění zbývajících odborů do některé z oficiálně uznávaných organizací. Některé spolky tak přešly pod městská muzea, jiné zase pod odbory kultury místních národních výborů. Během následujících desetiletí byla komunikace mezi KZsP a mimopražskými organizacemi udržována spíše sporadicky a k výrazné změně nedošlo ani po sametové revoluci. Bylo sice obnoveno a nově založeno mnoho spolků, které si kladou za cíl v podstatě to samé, co kdysi venkovské odbory, avšak přímá spojitost s pražským Klubem už zde chybí. Je proto třeba znovu otevřít toto téma, aby dávná činnost venkovských odborů či snad dokonce jejich samotná existence neupadla v zapomnění.¹⁰

⁹ DUŠEK, Zdeněk. Venkovské odbory Klubu Za starou Prahu. In: *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900 – 2000: Jubilejní sborník*. Praha: Schola ludus-Pragensia, 2000, s. 163-165.

¹⁰ VEVERKA, Lukáš. Klub Za starou Prahu a venkovské odbory, s. 21-23.

2. Pelhřimov v 19. a na počátku 20. století

Ve spisech pamětníků je Pelhřimov často vzpomínán, jako město venkovské, uzavřené a idylické. Zdeněk Wirth o něm, v předmluvě knihy *Pelhřimov*, mluví jako o městě „*Které žilo životem svým uzavřeným, jež dovedly skaliti jen bouřlivé události celých Čech*“.¹¹ Pelhřimovský rodák Jindřich Šohájek zas ve svých pamětech mluví o Pelhřimovu jako o místě, které „*žilo životem měšťanským, spíše maloměstským*“. Ať už jde o pražského pozorovatele nebo našeho rodáka, oběma musíme dát za pravdu. Jejich slova vystihují atmosféru města ve zkoumaném období až velmi dobře.¹²

Vzhled města se jeví již při pohledu na císařský otisk z roku 1829 velmi jednoduše. Vnitřní město mělo v této době elipsovité půdorys a sestávalo zhruba z 92 domů. K vnitřní části pak přiléhala předměstí, která vybíhala z prstence jihozápadním směrem v úseku dnešní ulice Nádražní přibližně až po dnešní velkou křižovátku na hlavním průtahu. Dále pak šlo o oblasti kolem kostela sv. Víta, Dolní bránu a úsek dnešní Hrnčířské ulice. Za mostem přes řeku Bělou se rozkládalo také seskupení domků, které se táhlo až k rybníku, jenž je na indikační skice označen jako „Obecný“ a nacházel se zhruba v místě dnešních městských sadů^{13 14}

V první polovině 19. století můžeme za největší dominantu města jednoznačně označit děkanský kostel sv. Bartoloměje, jenž je situován v severozápadním cípu městského jádra. Dále pak dnešní Masarykovo náměstí čtvercového půdorysu, které je v této době již obklopeno domy s barokní fasádou a v jeho středu je umístěna kamenná kašna se sochou sv. Jakuba Většího (1828). Mimo barokní věže kostela sv. Bartoloměje mohli lidé přicházející do města vidět z dálky i pás hradeb kolem vnitřního města, jenž byl zpevněn dvěma dodnes stojícími branami.¹⁵ Šlo o horní Rynáreckou a dolní Jihlavskou bránu, jež pocházejí z roku 1554, kdy bylo městské opevnění obnoveno v důsledku předešlého požáru.¹⁶ Samotné opevnění, které mohli návštěvníci města na počátku století ještě vidět v téměř celé své původní kráse, tamní obyvatelé nevnímali ani tak jako památku hodnou ochrany, jako spíš finanční zátěž a komunikační překážku, a proto bylo do tohoto souboru příkopu, mohutných

¹¹ POLESNÝ, Karel a Zdeněk WIRTH. *Pelhřimov*. Pelhřimov: Nákladem Musejního spolku, 1911, s. 1.

¹² ŠOHÁJEK, Jindřich. *Paměti. Vzpomínky mládí*. Pelhřimov, 2002, s. 10. ISBN 80-86559-09-2.

¹³ ČERNÝ, Jiří. *Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století*, s. 4-5.

¹⁴ K roku 1830 čítalo město dohromady 368 domů a 3 195 obyvatel.

¹⁵ Tamtéž, s. 4-6.

¹⁶ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2002, s. 95-99.

zdí a bran čím dál častěji necitlivě zasahováno. Právě zde se nám do jisté míry začíná spolu bít na jednu stranu značný konzervatismus pelhřimovských měšťanů, kteří se ještě nechtěli zcela vzdát typičnosti prostředí, ve kterém žijí, a současně potřeba lepší a praktičtější komunikační sítě.¹⁷

Výše nastíněná podoba zástavby města, jež vycházela z předešlých staletí a nebylo do ní dál příliš zasahováno se měla právě v druhé polovině 19. století významně změnit. Důvodem čilejšího stavebního ruchu právě v tomto období byla menší „průmyslová revoluce“, která s velmi značným zpožděním dorazila v druhé polovině 19. století i do Pelhřimova.¹⁸ Město od začátku století ekonomicky stagnovalo, což zapříčinilo i stavební úpadek. Důvodem ekonomické stagnace, která se pak značným dílem promítla do podoby městské zástavby, byl nejspíše špatný vývoj pelhřimovské výroby. Soukenický cech, kdysi hlavní zástupce odvětví pelhřimovské výroby v této době zaniká, zatímco v okolních městech prosperuje a postupně díky němu vznikají první továrny. V Pelhřimově k takovému vývoji nedošlo, proto město zůstává značnou dobu bez průmyslu. Tato absence znamenala mimo jiné to, že ve městě v podstatě neexistoval žádný prvek výroby, který by zemědělské společnosti dodával dostatečnou sociální dynamiku.¹⁹

Nutnou podmínkou pro industrializaci byla přítomnost železnice. Na tu si Pelhřimov musel ovšem značnou chvíli počkat a první vlak zde tak projel až v roce 1888 po trati Tábor-Horní Cerekev.²⁰ Navzdory absenci vlakové trati ve městě k roku 1871 vzniká první továrna. Šlo o škrobárnu, která se nacházela v místech Horního mlýna při silnici do Nového Rychnova. V 80. letech jsou zde zakládány další podniky jako Hrdinova kartáčnická továrna, Kouřimského pletárna, Matějkova strojírna a další menší závody.²¹ Nepředstavujme si ovšem v tuto chvíli ještě velké továrny se spoustou zaměstnanců, pelhřimovská realita podnikání byla o mnoho skromnější. Šlo ve většině spíše o podniky sídlící v jedné, či dvou místnostech obytného domu, které se většího měřítka dočkaly až o pár let později.

Nově oživené podnikatelské aktivity do Pelhřimova ovšem přišly ruku v ruce s negativními zásahy do historického centra města. Docházelo tak k dalšímu bourání hradeb i městských bran, zazdívání podloubí a snášení domovních štítů. Tak byla roku 1861 zbořena

¹⁷ MARTÍNEK, Zdeněk a Petr HEJHAL. *Pelhřimov*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 309. Dějiny českých, moravských a slezských měst. Dějiny českých měst. ISBN 978-80-7422-289-4.

¹⁸ ČERNÝ, Jiří. *Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století*, s. 9.

¹⁹ MARTÍNEK, Zdeněk a Petr HEJHAL. *Pelhřimov*, s. 310-313.

²⁰ ŠOHÁJEK, Jindřich. *Paměti. Vzpomínky mládí*, s. 40.

²¹ ČERNÝ, Jiří. *Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století*, s. 9-10.

Pražská brána, o osm let později ji následovala malá brána zvaná Kolíbka a v roce 1892 nenávratně zmizela i Pánkova branka. Tyto demolice jsou jen malým výčtem toho, co vše bylo ve městě strženo ve jménu modernizace.²² Na stranu druhou je třeba říct, že toto období přineslo i veskrze pozitivní změny. K typickým projevům nové doby, fenoménu, kterým si prošla snad všechna města, patřila výstavba nádraží, divadel, spořitelny, škol, zkrátka veřejných budov, které svědčily o vzestupu vzdělání, zdravotní péče, komunikace a kultury. Samozřejmě ani takováto, společensky určitě potřebná architektura, se neobešla úplně bez komplikací. Mnohé nové stavby konkrétně v Pelhřimově narušovaly svým měřítkem výškovou vyrovnanost historické zástavby. Kupříkladu budova spořitelny nacházející se na dnešním Masarykově náměstí patří dodnes k nejtěžším hříchům. I dnes, po více než 130 letech, je to patrné a ani následné stržení historizující fasády celé záležitosti určitě nepomohlo. Současná budova Komerční banky společně s bývalým obchodním domem Perla zůstanou tak nejspíš už navždy nezapadajícími prvky, které se do jinak malebné a výškově vyrovnané zástavby památkové rezervace zkrátka nehodí. Obecně se v Pelhřimově z hlediska architektury nejvíce uplatnila nepřekvapivě neorenesance. Dobře ji zde reprezentuje budova dnešní střední průmyslové školy v Růžové ulici (původně gymnázium). Dále se pak odrážela v štukových fasádách domů.²³

Dalším pozitivním rysem doby je jednoznačně činný spolkový život.²⁴ K roku 1880 vzniká v Pelhřimově Spolek pro zakládání sadů a kráslení města, který, jak už jeho název napovídá, usilovat o zakládání parků na nevyužitých parcelách města.²⁵ Motivace spolku není nijak překvapivá, mluvíme-li od době vzrůstající nové zástavby, která pomalu likvidovala městské zahrady. Jeho zásluhou tak byly vybudovány městské sady, které slouží dodnes jako hlavní centrum městské rekreace. Městské sady jsou nejviditelnějším výsledkem tohoto sdružení, každopádně svou pozornost spolek zaměřoval i jinými směry. Díky němu byly např. vysázeny stromy na místě bývalého hřbitova při kostelu sv. Víta a vznikly i mnohé aleje.²⁶

²² MARTÍNEK, Zdeněk a Petr HEJHAL. *Pelhřimov*, s. 357.

²³ ČERNÝ, Jiří. *Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století*, s. 9-10.

²⁴ Důvodem náhlého zakládání všemožných spolků bylo mimo jiné obnovení možnosti zakládat je bez nutnosti koncesního řízení.

²⁵ ČERNÝ, Jiří. *Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století*, s. 9-10.

²⁶ DOJAVOVÁ, Marie. *Tajemství zdi města Pelhřimova*. Pelhřimov: Kulturní středisko, 2002, s. 60.

Mimo to začíná ve městě působit dodnes fungující pěvecký spolek Zábój (1862), tělocvičný spolek Sokol (1865), Česká beseda (1864) a Jednota divadelních ochotníků Rieger.²⁷ Na počátku 20. století se po několika neúspěšných pokusech formuje i Muzejní spolek.²⁸

Důsledkem rozvoje spolkové činnosti spolu s otevřením Národního divadla v Praze, se obyvatelé města rozhodli, že i Pelhřimov by měl mít podobně vyhlížející budovu, a tak v letech 1895-1896 vzniká Národní dům, jenž byl vystavěn v pseudoklasicistním slohu (dnešní městské divadlo).²⁹ Samotný jeho vznik svědčí o jakési nacionalizaci obyvatel Pelhřimova, což v kontextu doby není žádné překvapení. Sílicí nacionalizace pelhřimovských se časem projevovala i v záležitostech, kde bychom jí úplně nečekali. Pomyslným jablkem sváru se stal nedaleký Křemešník, paradoxně poutní místo a klidná duchovní oáza. Problém spočíval v tom, že šlo o oblíbené místo nejenom pelhřimovských obyvatel, ale především německých věřících z Jihlavska. Soupeření obou komunit nakonec vyústilo z dnešního pohledu do poměrně absurdní situace, když začal MUDr. Vojtěch Fára, toho času mladočeský zastupitel, požadovat odstranění německých nápisů z kostela a kapličky. Tomuto požadavku bylo posléze vyhověno. Radikalizace místního obyvatelstva, která v sobě zároveň zahrnovala i projevy antisemitismu je zde tedy bohužel patrná.³⁰ To ostatně vychází i z dobového tisku, kde se to stesky na „němčení“ jen hemží. Každopádně celková situace ukazuje spíše na dobový trend než na nějaké zvláštní problémy obou národností na Pelhřimovsku.³¹

Do 20. století vkročil Pelhřimov již se statutem okresního města s pomalu se rozvíjejícím průmyslem.³² Tyto dvě skutečnosti, tedy pozvolná industrializace spolu s novým postavením města v rámci regionu, předznamenaly nadcházející urbanistické a architektonické změny. Právě toto období je spojeno s nejčilejším stavebním ruchem, jaké město nezažilo posledních 200 let. Stavební činnost se tak nejviditelněji odrazila v postupně vznikající průmyslové části města a stejně tak i ve výstavbě veřejných budov.³³ Město si kupříkladu vyžádalo novostavbu okresního soudu, který do té doby sídlil v zámečku pánů

²⁷ ČERNÝ, Jiří. *Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století*, s. 9-10.

²⁸ KÁBOVÁ, Hana. Zdeněk Wirth a Pelhřimov - Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908-1914), s. 126-127.

²⁹ DOJAVOVÁ, Marie. *Tajemství zdi města Pelhřimova*, s. 55.

³⁰ MARTÍNEK, Zdeněk a Petr HEJHAL. *Pelhřimov*, s. 380.

³¹ Němčení. *Jiskra*. Pokrokové noviny českého jihu a jihovýchodu. Tábor: Ladislav Kučera, 1903–1914, roč. VII, č. 32, 11. srpna 1909.

³² Stalo se tak již roku 1850, jako důsledek zavedení okresu (politického a soudního) coby nové správní jednotky, která měla nahrazovat původní rozdělení na panství.

³³ Za onu průmyslovou část města dnes můžeme jednoznačně označit jižní oblast Pelhřimova. Její vznik v těchto místech byl nepochybně dán přítomností železnice a nádraží v této lokalitě. V r. 1900 zde např. Josef Hrdina nechal vystavět budovu pro svojí kartáčnickou firmu (dnes na tuto tradici navazuje podnik Spojené kartáčovny, a.s.).

z Říčan. V letech 1905–1907 tak na třídě Legií vznikla mohutná novorenesanční budova, která slouží dodnes svému původnímu účelu.³⁴ Spolu s tím v Pelhřimově vyrostla budova nové nemocnice při Jihlavské silnici a budova pro poštovní úřad (současná městská knihovna).³⁵ K dalšímu posunu patří i založení nového hřbitova (1906)³⁶, což byla otázka, kterou by město vzhledem k demografickému nárůstu muselo dříve či později řešit.³⁷

Druhým typem staveb, které zde s větší intenzitou vznikají, jsou již tolikrát zmíněné továrny. Podnikatelé, kteří do této doby provozují své živnosti ve skromnějších prostorách často obytných budov, si pro svoji činnost nyní volí velké, moderní továrny. Jako příklad uvedu alespoň Josefa Hrdinu, jehož kartáčnická továrna stávala v oblasti jižní části města poblíž nádraží.³⁸ J.F. Kouřimský si zase mezi lety 1905–1911 nechal vystavět hned několik továrních objektů pro výrobu pleteného zboží.³⁹ S rozvíjejícím se průmyslem pak přímo souvisí i stavba nových obytných a družstevních domů, která po celé minulé století stagnovala (k roku 1900 evidujeme 392 domů, v roce 1921 jejich počet vzrůstá až na 532 domů).⁴⁰

S touto radikální novou zástavbou a rychle se měnící podobou malého venkovského města, přichází ruku v ruce stále větší zájem o ochranu historických památek, který vycházel především z řad městské inteligence. Tento zájem pak vedl k založení odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, první mimopražské pobožce vůbec.⁴¹

Slibný stavební rozvoj města zbrzdila snad jen válka, ale i toto období se Pelhřimovu povedlo ustát bez trvalejších škod. Tamní obyvatelstvo, podobně jako další etnicky česká města, přijalo vznik samostatného československého státu s radostí, a ještě téhož dne odsloužil děkan František Bernard Vaněk v kostele svatého Bartoloměje svatováclavskou mši. Stavební ruch se obnovil, což do značné míry souviselo s dalším rozvojem průmyslu. Ve 30. letech měl tak Pelhřimov charakter okresního města, které mělo v této době již 12 předměstí. Významné zastoupení zde měl stále tradiční škrobárenský, textilní a kartáčnický průmysl, ale

³⁴ Prostory bývalého zámečku tak mohly být poskytnuty pro sbírky nově založeného městského muzea. Dnes v prostorách sídlí Muzeum Vysočiny Pelhřimov.

³⁵ ČERNÝ, Jiří. *Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století*, s. 20-21.

³⁶ V Pelhřimově šlo v pořadí již o třetí hřbitov. První vznikl při kostele sv. Víta, ale r. 1787 císařským nařízením pozbyl své funkce. Nahrazen byl hřbitovem při kapli Panny Marie Bolestné.

³⁷ POLESNÝ, Karel a Zdeněk WIRTH. *Pelhřimov*, s. 100-101.

³⁸ ČERNÝ, Jiří. *Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století*, s. 21.

³⁹ Prádelna firmy Kouřimský. *Památkový katalog*. Soupis památek [online] . cit. [2022-10-04]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/pradelna-firmy-kourimsky-20987126>.

⁴⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 95.

⁴¹ HANZLÍKOVÁ, Kateřina. Činnost Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově. In: *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900 – 2000: Jubilejní sborník*. Praha: Schola ludus-Pragensia, 2000, s. 168. ISBN 80-902505-0-5.

své místo si zde našly i jinak zaměřené závody. Ve městě byly v této době přítomny i dvě pily, měšťanský pivovar, elektrárna nebo družstevní lihovar. S tím samozřejmě souvisela i další výstavba rodinných domků a přibylo i mnoho veřejných budov a nových továren. Bohužel divoký tok dějin 20. století byl k malému městu opět nepříznivý, a tak větší stavební aktivity na dlouhá léta přerušila druhá světová válka.⁴²

⁴² ČERNÝ, Jiří. *Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století*, s. 31-33.

3. Odbor Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově

3.1. Založení odboru

Jak už bylo naznačeno v předešlé kapitole, přelom století byl pro stavební aktivity v Pelhřimově klíčovým obdobím. Rychle se měnící podoba města ovšem neprobudila v jeho obyvatelstvu pouhou radost z modernizace, ale i obavy z nešetrných zásahů do historické zástavby. Výsledkem těchto názorových střetů bylo ustavení umělecké komise k lednu roku 1910, o což se zasloužil především místní Muzejní spolek, který tento krok městu o rok dříve sám navrhl.

Komise měla za úkol prosazovat ochranu památek v duchu nových moderních přístupů. To se někdy dařilo více, někdy méně, hlavní problém se ale po pár měsících činnosti projevil. Spočíval v tom, že město mělo postupem času stále menší a menší zájem s uměleckou komisí aktivně spolupracovat. Ostatně se stejným problémem se pár let dozadu potýkala i pražská umělecká komise, jejíž návrhy byly postupně jeden po druhém smétány ze stolu. K tak drastickému ignorování posudků v Pelhřimově zřejmě nedošlo, přesto se stávalo, že rady komise nebyly vždy brány v potaz. Umělecká komise navíc narazila na svou ne odbornost, kterou ještě při svém založení považovala za přednost. Nakonec, po několika úspěšných i neúspěšných počinech, členové komise naznali, že bez odborného zaštitění spolku toho zřejmě příliš nezmůžou. *„Protože uměl. komise shledala, že jest potřebí k rozhodování o většině věcí dobrozdání odborného, jehož postrádáme v místě-vyjímajíc zvláštní případ, když tu byl přítomen náhodně p. arch. Otakar Novotný- vítá návrh p. Dr. Zdeňka Wirtha a přičiní se, aby odbor KZsP v našem městě byl zřízen.“* píše se v pamětní knize odboru.⁴³

Na den 29. května 1910 bylo gymnazijním profesorem Karlem Polesným svoláno zasedání, jenž se konalo v budově tehdejšího gymnázia. Důvodem konání schůze, na kterou se dostavilo asi 40 osob, mělo být „prozkoumání nálad“ pelhřimovských občanů. Jejím předmětem pak byla projekce obrázků z Pelhřimova, která měla svědčit o „dosavadní destruktivní činnosti stavebních orgánů“. Poté bylo svoláno ještě jedno zasedání, konkrétně na den 19. června, kde se měly vyřešit formality, jako sestavení prozatímního představenstva a přidělení funkcí konkrétním členům odboru. Mimo to byla předmětem schůze i otázka

⁴³ Státní okresní archiv Pelhřimov, fond Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, Pamětní kniha, 1910-1918.

změny Svatovítského náměstí. Karel Polesný téhož dne domácí radě Klubu oznámil, že se odbor ustanovil. Celý proces byl dovršen podpisem stanov odboru, které pražské místodržitelství 24. července potvrdilo.⁴⁴ Stanovy odboru byly vypracovány pražským Klubem a nesly v sobě mimo organizačních pokynů a vymezených závazků a povinností vůči mateřskému klubu, i vytyčení cílů a úkolů.⁴⁵

„Účelem odboru /Klubu „Za Starou Prahu“/ jest snahy a zásady propagované Klubem „Za Starou Prahu“ na ochranu a zachování rázu starých a krásného vzhledu nových částí města, ve stejném rozsahu aplikovati na jeho sídlo a jeho okolí, a tak doplňovati organizaci neúřední, svépomocné ochrany památek historických, uměleckých a přírodních i na venkově.“ Tohoto cíle měl pak odbor dosahovat pomocí „přímé akce“, popularizační a publikační činnosti a podporou podobně smýšlejících místních spolků či jednotlivců.⁴⁶

3.2 Členové odboru, vnitřní záležitosti a závazky k mateřskému klubu

Pelhřimovská pobočka byla na začátku svého fungování tvořena 27 členy, přičemž většina z nich byla současně bývalými členy zaniklé umělecké komise. Zakládajícím členem se stal pelhřimovský děkan František Bernard Vaněk, mezi činné členy jmenujme pak alespoň ředitele městské školy Josefa Dobiáše, starostu města Františka Fáru, obvodního lékaře Vojtěcha Fáru, učitele Josefa Hrubanta a Karla Křivance, gymnazijního profesora Jana Frieda a Karla Polesného, stavitele Karla Postráneckého, městskou spořitelnu a městskou radu. Následující rok se počet členů zvedl na 32. Nejhojnějším obdobím v tomto slova smyslu byl nepochybně rok 1914, kdy seznam členů obsahoval 47 jmen, mezi nimiž nechyběla ani tak významná, jako jména místních továrníků, F. Kouřimského a Josefa Hrdiny. Slibný vývoj zhatila 1. světová válka, kdy mnoho příslušníků odboru narukovalo, i proto záznamy z roku 1915 uvádějí pokles členů skoro o polovinu. Poslední seznam referuje o stavu k roku 1918 a obsahuje 30 jmen. Vzhledem k dalšímu vývoji odboru se dá předpokládat, že se toto číslo následující léta už nijak dramaticky nezvýšilo.

Dochované seznamy členů pelhřimovské pobočky nejsou ovšem přínosné jen z hlediska kvantity, která může být jedním z ukazatelů vzestupu nebo naopak úpadku odboru, ale je to i skvělá sociální sonda. Seznamy totiž obsahují mimo jiné profesi daného člověka.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, Stanovy, 1910.

⁴⁶ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, Pamětní kniha, 1910-1918.

Odbor byl tedy ve většině tvořen intelektuální a současně zámožnější vrstvou společnosti, tedy advokáty, lékaři, gymnazijními profesory, továrníky, obchodníky atd. Členství tedy mohlo souviset i s určitou formou sociální prestiže. Také nás jistě nepřekvapí, že valná většina odboru byla tvořena muži. Tento fakt narušuje pouze jediná výjimka, a to je členství (1911-1914) Anny Šebestové, vdovy po gymnazijním profesorovi Šebestovi.⁴⁷

Hlavní vedení odboru představoval výbor, do něhož byli členové voleni na valných hromadách. Výbor samotný byl tvořen předsedou odboru a čtyřmi členy, z nichž byl vybrán jednatel, pokladník a další funkcionáři dle potřeby odboru (náhradníci a revizoři účtu). Tak kupříkladu pro rok 1912 byli na valné hromadě zvoleni Karel Polesný za předsedu odboru, do výboru Josef Hrubant (pokladník), Karel Křivanec (jednatel), G. Peikert a Karel Postránecký, za náhradníky pak byli zvoleni A. Lukeš a J. Fried.⁴⁸ Členové výboru se, alespoň do roku 1918, příliš neměnili. Předsednictví si Karel Polesný udržel od samého počátku až do doby, kdy kvůli zaměstnání odchází z Pelhřimova. Stejně tak ostatní výše jmenovaní členové byli v podstatě stálí, byť se jejich funkce ve výboru časem měnila.⁴⁹

Veškeré vnitřní záležitosti upravovaly a určovaly stanovy odboru. Jsou v nich definovány všechny typy možného členství, hlavní orgány odboru a jejich pravomoci, práva a povinnosti jednotlivých členů atd. Jak už bylo výše naznačeno, v odboru bylo možné dosáhnout dvou typů členství. Odbor měl členy zakládající (v Pelhřimově šlo o F.B. Vaňka), a členy činné. Zakládajícím členem se mohl stát ten, kdo složil ve prospěch odboru alespoň 50 K, nebo byl za své zásluhy výborem po předchozím schválení domácí radou KZsP zvolen. Činným členem se mohl stát každý, kdo byl přijat odborem, současně uhradil zápisné (1 K) a členský příspěvek na rok (5 K). Výbor měl dále povinnost průběžně hlásit nově přijaté činné členy, předkládat návrhy na jmenování členů zakládajících a informovat Klub o vystoupení některého člena. Po valné hromadě bylo rovněž nutné oznámit složení nově zvoleného výboru a podávat stručný přehled činnosti pobočky, jenž byl pak využit pro klubovní zpravodaj ve věstníku. Za každého svého činného člena musel pak odbor odvádět pokladně Klubu částku 2, 50 K pololetně.

Jedním z nejdůležitějších bodů stanov byl závazek odboru udržovat s domácí radou Klubu stálý kontakt a spravovat ji o všech krocích. V praxi to znamenalo, že se pelhřimovská

⁴⁷ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, Pamětní kniha, 1910-1918.

⁴⁸ Zprávy z Klubu. In: *Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu*. Praha: Klub Za starou Prahu, 1912, roč. III, č. 2, s. 16.

⁴⁹ SOkA Pelhřimov, fond Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, Pamětní kniha, 1910-1918.

pobočka na domácí radu obracela prakticky se vším a se stanovisky Klubu se většinou ztotožnila. Nehledě na to, ani jeden člen odboru nebyl vzděláním architekt ani historik umění, proto k většině projektů bylo nutné vyžádat si odborné stanovisko mateřského klubu a vyčkat na vypracování návrhu k dané kauze. V posledním bodě stanovy určovaly, za jakých podmínek může být odbor zrušen a jak má být následně nakládáno s jeho majetkem.⁵⁰

3.3 Výrazné osobnosti odboru a jejich působení v Pelhřimově

V dostupné literatuře a pramenech, které referují o Pelhřimovu na počátku 20. století, jména F.B. Vaňka a Karla Polesného právem rezonují nejčastěji. Ve své práci jim proto chci věnovat alespoň krátký medailonek, který snad lépe dokreslí kontext pelhřimovských záležitostí.

3.3.1 František Bernard Vaněk

Výčet zásluh Františka Bernarda Vaňka, zakládajícího člena odboru Klubu Za starou Prahu, by stál za samostatný článek, každopádně pokusím-li se jeho přínos shrnout lapidárně, lze říct, že jeho činnost spočívala především v péči o sakrální umění a snahách o zkrášlení veřejného prostoru v Pelhřimově.

V době, kdy ve městě vzniká odbor Klubu Za starou Prahu, František Vaněk působí již několik let jako pelhřimovský děkan. Cesta k této hodnosti však byla dlážděna léty studia a církevní službou. František, coby mladší syn, ke studiu z počátku vůbec nebyl předurčen, avšak ruka osudu zasáhla, a tak mladý hoch nastoupil r. 1884 na nižší gymnázium do Tábora. Právě tam se seznámil se svým tehdejším spolužákem Františkem Bílkem, budoucím slavným sochařem a grafikem. Tedy už od ranných let si F.B. Vaněk začal vytvářet okruh zajímavých přátel, který měl do budoucna ovlivnit jeho vlastní tvorbu. Františkova studentská léta byla zakončena k roku 1896, kdy byl po studiu v kněžském semináři vysvěcen na kněze. Vaněk poté v krátkém období vystřídal několik funkcí na různých místech a rok po svém vysvěcení nastoupil jako kaplan do Pelhřimova. Během svého působení zajistil děkanskému kostelu sv. Bartoloměje novou křížovou cestu, jenž byla objednána u dalšího z Vaňkových blízkých přátel, malíře a mozaikáře Viktora Foerstra. Na tvorbě se podílel i mladý František Bílek, který vytvořil XI. zastavení „Přibíjení na kříž“. Roku 1902 pelhřimovský kaplan žádá o uvolněné místo expozity na Křemešníku a jeho žádosti je vyhověno. Byť Vaňkovo působení

⁵⁰ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, Stanovy, 1910.

na zmíněném poutním místě trvalo pouhé čtyři roky, jeho otisk zde je nesmazatelný.⁵¹ Přínos pro Křemešník byl značný, ať už šlo o pečlivé vedení kroniky a její inovaci⁵², popularizaci místa jako takového nebo o zakládání mnoha sbírek na opravu tamního kostela Nejsvětější Trojice.⁵³ F. Vaněk zde ale hlavně, podobně jako při svém působení v Pelhřimově, zajistil vybudování křížové cesty, která vedla od kaple sv. Jana Křtitele až ke kostelu. „*Křížová cesta vhodná scházela Křemešníku. Bylo sice rozvěšeno v ambitech 14 malých potištěných obrazů, ale nebylo možno po nich proudícího lidu jednotlivců tím méně procesím vykonávati oduševněle*“ píše se v kronice.⁵⁴ Samotného provedení se opět zhostil František Bílek a Viktor Foerster, stejně jako u realizace křížové cesty v kostele sv. Bartoloměje. Byť dnešní realizace pochází z roku 1947, otázkou zůstává, zda by bez zásahu F.B. Vaňka v roce 1903 dnes poutní místo vůbec nějakou kalvárii mělo.

Po smrti děkana J. Kačera se František Vaněk uchází o místo děkana v Pelhřimově, a ještě téhož roku je mu vyhověno. Tato etapa jeho působení je typická děkanovou snahou o nápravu některých hříchů minulého století. Ihned po návratu do města započíná s obnovou děkanské zahrady, kde se mu navíc r. 1933 podařilo vystavět chaloupku ve stylu té původní, jež na konci 19. století vyhořela. Nový děkan také vynakládal značnou sílu na boj proti dávným puristickým přešlapům. V roce 1919 se díky tomu do děkanského kostela vrací původní zrestaurovaný barokní oltář, jenž byl r. 1892 nahrazen oltářem pseudogotickým. V roce 1922 založil v Pelhřimově Chrámové družstvo, které vyrábělo chrámové potřeby (svíce, mešní víno, zvony atd.), poskytovalo poradenství a restaurátorské služby a od r. 1924 začalo vydávat „Informační věstník“, který děkan redigoval až do svého odvléčení a následné smrti v koncentračním táboře Dachau.⁵⁵

3.3.2 Karel Polesný

Gymnaziální profesor Karel Polesný stál u samotného zrodu odboru Klubu Za starou Prahu, a nejen z mého pohledu byl jeho nejvýraznější osobností. Polesný sice nebyl pelhřimovským

⁵¹ ČERNÝ, Jiří. Za děkanem Františkem B. Vaňkem. In: *Vlastivědný sborník Pelhřimovska*. Pelhřimov: Okresní muzeum v Pelhřimově, č. 4, 1993, s. 33-42.

⁵² Vaněk do ní věnil obrazovou přílohu a výstřižky z novin, které se o Křemešníku zmiňovaly.

⁵³ K roku 1935 založil spolu s tehdejšími křemešnickými expozitou Josefem Tatzauerem Maticí Křemešnickou, jejímž posláním bylo znovu obnovit zašlou slávu poutního místa a skrze sbírky shánět finanční prostředky na opravy kostela a přílehlých budov.

⁵⁴ SOKA Pelhřimov, Děkanský úřad Pelhřimov - expozitura Křemešník (nezpracováno) 1763–1937, Liber memorabilium ecclesiae consecratae sanctissimae ac individuae trinitatis in monte Křemešník II. (1763–1937), s. 23.

⁵⁵ ČERNÝ, Jiří. Za děkanem Františkem B. Vaňkem, s. 39-40.

rodákem v pravém slova smyslu, nicméně jeho životní cesta se s královským městem střetla hned několikrát. Narodil se roku 1880 ve Zbraslavicích do rodiny manželů Polesných, Josefa a Marie, kteří sami z Pelhřimova pocházeli. Polesného cesta s vysočinským městem se poprvé střetla, když tehdy teprve pětiletému chlapci umírá otec a rodina je tak nucena přesídlit za rodiči čerstvé vdovy. V rodině Kopřivových a později v prostředí pelhřimovského gymnázia se tak utvářelo Polesného mládí, zájmy a ideje. Po úspěšném završení středoškolského vzdělání nastoupil na filozofickou fakultu tehdejší Karlo-Ferdinandovy české univerzity na obor historie a geografie. V tomto životním období se také stává členem Klubu Za starou Prahu, což mělo v budoucnu na pelhřimovskou kulturní a stavební situaci značný vliv. Zájem o dějiny ho pak přivedl na jeden rok na univerzitu do Vídně, kde mimo jiné navštěvoval přednášky Maxe Dvořáka. Tato zkušenost měla značný vliv na Polesného zájmu o kulturní památky a na tom, jak by měla vypadat jejich ochrana.

Na konci roku 1909 se Karel Polesný, teď už coby doktor filozofie, vrací do města, kde prožil své mládí, aby přijal místo profesora na pelhřimovském gymnáziu.⁵⁶ O rok později se stává členem umělecké komise. Díky svým vazbám na Klub Za starou Prahu a dlouholetému přátelství se Zdeňkem Wirthem, pak z této komise spoluvytvořil mimopražský odbor Klubu a stal se jeho prvním předsedou.⁵⁷ Tuto funkci Polesný zastával až do roku 1919. V rámci odboru je pak při řešení památkových kauz velmi aktivní. S mateřským Klubem komunikuje téměř výhradně on, stejně tak je autorem většiny článků o Pelhřimovu, které vychází v klubovním věstníku a svědomitě vede i pamětní knihu odboru.⁵⁸ Svou roli sehrává i v projektech, kterými byl v Pelhřimově pověřen z pozice projektanta Pavel Janák. Polesný si byl Janákových kvalit velice dobře vědom, ostatně měl na vzestupu kubismu v Pelhřimově velký podíl, ale tato snaha o prosazení Janáka k jednotlivým projektům často podlamovala jeho vlastní činnost. Velké zklamání představovala zakázka plánů na tři družstevní domy (1911) v části města V Kamenných dvorech, kdy bylo velice obtížné od architekta získat slibované rozpočty a vlastní návrh fasády. Stejně tak ani pozdější projekt radnice nedopadl dle očekávání. Přes veškeré špatné zkušenosti Polesný přesto r. 1912 usiluje, aby Janáka získal pro navrhnutí vily pro jeho tchána Jana Drechsela a o něco později ho společně se Zdeňkem Wirthem prosazují pro přestavbu domu č. 13 na náměstí, známějšího pod pojmenováním

⁵⁶ ŠÍPEK, Zdeněk. PhDr. Karel Polesný (1880-1971) Život a dílo při jeho pobytu v Pelhřimově, Znojmě a Písku. In: *Jižní Morava: vlastivědný sborník Brno*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, roč. 37, sv. 40, (2001), s. 187-203.

⁵⁷ V tomto období ve spolupráci se Zdeňkem Wirthem vydává knihu s názvem *Pelhřimov*. Zároveň nešlo o první spolupráci tohoto typu. O dva roky dříve spolu vydali i menší práci s názvem *Pelhřimovské brány*.

⁵⁸ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, Pamětní kniha, 1910-1918.

Fárův dům. Trpělivost, s jakou Karel Polesný přistupoval k Janákovým rozmarům a jeho ochota si za něj tolikrát lidově řečeno „pálit prsty“ je obdivuhodná a svědčí minimálně o velké velkorysosti předsedy odboru a o jeho fascinaci Janákovou prací.⁵⁹

S příchodem války nastupuje Polesný vojenskou službu a po dva roky pobývá na ruské frontě v Haliči. Po válce se vrací do Pelhřimova, jeho pobyt zde už ale neměl dlouhého trvání. K roku 1919 odchází do Znojma, kde se stává ředitelem nově zřízeného gymnázia, které dnes nese jeho jméno.⁶⁰

⁵⁹ KÁBOVÁ, Hana. Zdeněk Wirth a Pelhřimov - Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908-1914), s. 125-155.

⁶⁰ ŠÍPEK, Zdeněk. PhDr. Karel Polesný (1880-1971) Život a dílo při jeho pobytu v Pelhřimově, Znojmě a Písku, s. 189-190.

4. Památkové kauzy: ochrana veřejného prostranství

4.1 „Krytina lepenková kazí vzhled českých měst“

Tento titulek se objevil v prvním ročníku klubovního věstníku a jeho autorem je Zdeněk Wirth. Celý článek pak vznikl za jediným účelem, a to znovu otevřít otázku hyzdění veřejného prostranství lepenkovou krytinou, která se nejen v Pelhřimově začala po roce 1890 „rozmáhati jako plevel“. Karel Polesný tuto problematiku též dobře popsal v týdeníku *Jiskra*, přičemž tento článek byl následně přiložen k postesku Zdeňka Wirtha v klubovním věstníku. Samotný Wirthův příspěvek měl tedy nejspíš kauze dodat větší vážnosti a naléhavosti.⁶¹

Fenomén lepenkové krytiny se začíná na venkově rozmáhat na konci 19. století, paradoxně v době, kdy je kvůli svým vlastnostem (nebyla ve většině uznána jako ohnivzdorná) částečně zakázána. Ve zkoumaném období pak dochází k další vlně této „lepenkové epidemie“, což byl patrně důvod zvýšeného zájmu Klubu o tuto problematiku. Nevýhodou takové krytiny byla, mimo již zmíněnou absenci ohnivzdorných vlastností materiálu, nutnost ji alespoň jednou za rok dehtovat. Asi si dokážeme představit, co by to udělalo s městským ovzduším, kdyby se čtvrtina všech domů ve městě právě s lepenkovou střechou rozhodla dehtovat ve stejný čas. Navzdory všem těmto nevýhodám, navzdory zákazům, lepenkových střech ve městě každým rokem přibývalo. Důvody, proč tomu tak bylo, můžeme hledat ve finanční stránce věci. Lepenková krytina byla jednou z nejlacinějších alternativ, navíc poměrně dobře dostupná. Lepenka také často nahrazovala staré šindelové střechy, které byly rovněž vnímány jako neohnivzdorné a tudíž zakázané.^{62 63}

Městské zastupitelstvo se z těchto důvodů r. 1908 rozhodlo lepenkovou krytinu zakázat a zemský výbor tento zákaz následujícího roku schválil. Problém byl ve městě každopádně reflektován mnohem dříve, jelikož už r. 1906 se městská rada usnesla, že následujícího roku už bude lepenková krytina povolována jen za určitých okolností a u domů na náměstí nebude povolena vůbec.⁶⁴ Z návrhu stavebního úřadu z r. 1909, jenž byl posléze schválen, pak vše vypadá naprosto ideálně. Krytí lepenkou je zakázáno. Výjimkou jsou pouze odlehlé chudé

⁶¹ WIRTH, Zdeněk. Krytina lepenková kazí vzhled českých měst. In: *Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu*. Praha: Klub Za starou Prahu, 1910, roč. I, č. 8, s. 62.

⁶² Stavební odbor a odbor KZsP každopádně raději na střechách městských domů viděli šindel nežli lepenku, a to se odrazilo i v městské vyhlášce.

⁶³ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov. Korespondence v záležitostech památkové péče komplexní ochrany města a veřejných prostranství, lepenka, dopis Karla Polesného z r. 1911.

⁶⁴ Pokrývání lepenkou. *Jiskra*, 1911, roč. IX, č. 36, 20. července 1911.

oblasti daleko od centra města. Stejně tak se má mravně působit na ty majitele domů, kteří v minulosti již lepenkové krytiny využili, aby do budoucna zjednali nápravu. Kdo by nerespektoval usnesení zastupitelstva a bez povolení zastřešil svůj dům výše zmíněnou krytinou, měl být potrestán pokutou od 10 K do 200 K.^{65 66} Každopádně ze zpráv odboru a konec konců i ze samotného závěru článku Karla Polesného v Jiskře vyplývá, že slova na papíře a samotná praxe se od sebe dost lišily. Dopis napsaný téměř určitě Karlem Polesným hodnotí situaci následovně: *„Rozhodnutí zemského výboru a pak městské rady hleděli obejít jednotlivci- z nich členové samotné městské rady v první řadě! Proto hledána nějaká [formulka] prováděcí, ačkoliv zákonné ustanovení i vyhláška sama byly dosti jasné, aby jim se mohlo rozumět. Stavební odbor vypracoval „zásady“, jak by se věc dala uspokojivě vyřídit. Budiž tu konstatováno, že ani těchto zásad nebylo dbáno, nejen veřejností, nýbrž zase samotnou městskou radou. Na náměstí přibýlo tedy proti všem a jakýmkoli ustanovením lepenka na domech č. 3, 22, 31, obnovena proti znění 2. článku formulky staveb. odboru („mravní působení“) na domu č. 29, o předměstí již ani nemluvíme. Občané rozváznější nesou tuto zvláštní praxi se stavebních povoleních městské rady velmi nelibě, vychází tak najevo, že členové městské rady pro sebe a své chráněnce mají jiné měřítko než pro ostatní lidi.“⁶⁷*

Celá kauza se lidově řečeno „táhlá“ řadu let nepřinesla žádný kýžený úspěch. I přes dlouhé upozorňování odboru na žalostný stav venkova skrze články v Jiskře a samotný leták v klubovním věstníku, nebyly tyto snahy schopny lepenkový mor zastavit. Kauzu můžeme ale každopádně brát jako nastavené zrcadlo tehdejší laické společnosti, která byla k památkové péči a k podobě prostředí, ve kterém sama žila, ve většině spíše lhostejná. Pelhřimovští, a nejen oni si v tomto ohledu nevedli zrovna příkladně a celou následující situaci pak dobře vystihuje poslední věta článku v klubovním věstníku, jež zní: *„Budeme povděční, nepřibude-li za rok aspoň deset nových staveb lepenkových- proti zákonu a s tichým svolením stav. úřadu proti jeho vlastnímu nařízení.“⁶⁸*

⁶⁵ V případě nedobytnosti dokonce vězením až na 20 dnů.

⁶⁶ Pokrývání lepenkou. *Jiskra*, 1911, roč. IX, č. 36, 20. července 1911.

⁶⁷ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Karla Polesného zřejmě redakční komisi Jiskry z r. 1911.

⁶⁸ WIRTH, Zdeněk. Krytina lepenková kazí vzhled českých měst, s. 62.

4.2 Regulace řeky Bělé

Problémy se špatně navrženým a ledabylým plánem regulace řešilo ve své době zřejmě mnoho obcí a ani Pelhřimov není výjimkou. Město si nechalo zřejmě někdy na přelomu 80. a 90. let 19. století podobný plán vypracovat, ale podle všeho obsahoval plno chyb a vůbec nezohledňoval historický urbanismus a památky ve městě, dokonce ani příliš neřešil hygienické normy. Z těchto důvodů do něj bylo také často zasahováno až do té míry, že se samotný plán stal v podstatě nepoužitelným a velice chaotickým. V dopise obecnímu zastupitelstvu o něm Karel Polesný hovoří takto: *„Počítám, že za poslední tři leta doplňován a opravován- byl náš regulační plán neméně než 18krát! Takže dnes vlastně již ani nevíme, jak náš regulační plán vypadá. A protože tyto opravy dějí se vždy na popud soukromníkův a tedy v první řadě v jejich prospěch a vždy na malém [...] kousku půdy bez zřetele na prospěch celku, dochází již dnes a v budoucnosti bude to ještě horší, k různým nedostatkům, zejména pokud se týče kanalizace- což je Vám zajisté také dobře známo.“*⁶⁹

Polesný ve svém dopise pokračuje slovy, že se plán pro Pelhřimov tvořil v době, kdy se město teprve začalo rozvíjet, takže bylo těžké určit, co se stane za 20–30 let. Tento dopis ovšem sepsal v době, kdy už na obyvatelé města plně dopadaly důsledky jejich dřívějších rozhodnutí.⁷⁰ Plánovaná změna vodního toku nebyla ani tak dána regulačním plánem, jako spíš potřebou zmírnit problémy, které s sebou přinesl. Nad městem kvůli němu bylo v průběhu dvou desetiletí vybudováno několik továren, které soustavně kontaminovaly tamní vodu splašky. Hygienicky závadná voda potom proudila dál do města, které stále ještě nemělo vybudovaný pořádný systém kanalizace.⁷¹ Dobový tisk se také v této souvislosti zmiňuje o tyfových epidemiích, které se vracejí každým rokem a zanechávají za sebou mnoho obětí.⁷² Všem bylo tedy jasné, že současný stav je nedostatečný, neudržitelný a musí se začít řešit. Situace byla o to naléhavější, když se na popud okresního výboru za účelem regulace toků a meliorace okolních pozemků ustanovilo vodní družstvo. Po dokončení zamýšlené regulace by to v praxi znamenalo, že by se stav vody ve městě zvedl, tudíž by mohlo dojít k zatápnění některých oblastí.⁷³ Je zřejmé, že šlo o projekt, kde musel být kladen důraz především na

⁶⁹ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Karla Polesného obecnímu zastupitelstvu z r. 1913.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Regulace říčky Bělé. *Jiskra*, 1911, roč. IX, č. 9, 2. března 1911.

⁷² Tyfová epidemie. *Jiskra*, 1911, roč. IX, č. 52, 9. listopadu 1911.

⁷³ Regulace říčky Bělé. *Jiskra*, 1911, roč. IX, č. 9, 2. března 1911

technickou stránku věci, před kterou snaha udržet původní ráz krajiny musela ustoupit do pozadí, každopádně se i přesto odbor v této otázce snažil angažovat.

Domácí rada Klubu do Pelhřimova v této záležitosti poslala specialistu na vodní stavby Ing. Madlmayra a vrchního komisaře Mözlera, aby připravili dobrozdání. Dobrozdání z r. 1913 zahrnuje vytyčené oblasti, které odbor doporučuje zachovat. Předmětem zájmu se stala především snaha o zachování krajinného rázu, který měl být regulací dotčen. Klub zbrojil především proti plánovanému rušení stromoví, zvláště pak v oblasti u pletárny továrníka Kouřimského, ale i v oblasti městských sadů. Dalším bodem byl přímo rybníček s náhonem v sadech, za jehož zachování se tamní památkáři přimlouvali, ačkoli si sami dobře uvědomovali, že právě rybník a spodní vody jsou důvodem častého zatopování celé oblasti. Velikou váhu kladl Klub také na zachování starého náhonu. Odvolával se při tom na to, že nynější problémy jsou pouze hygienického rázu a dá se jim snadno zamezit. Podotýkal také, že za žalostný stav si Pelhřimovští mohou v podstatě sami, protože náhon znečišťují různými odpadky a stejně tak do něj jdou nečistoty z nedaleké škrobárny. Jako řešení navrhnul policejní předpisy, které by prozatím omezily znečišťování vody a celý problém by měl definitivně odpadnout, až bude ve městě vybudována kanalizace. Náhon by pak podle Klubu mohl mít další využití, a to takové, že se z něho voda bude moc použít k proplachování zmíněné kanalizace. Odbor v poslední řadě žádal o zachování kamenného silničního mostu a kapličky se sochou sv. Jana v oblasti zvané „Na Obci“.⁷⁴

I přes odborné dobrozdání poskytnuté mateřským klubem, vyšli pelhřimovští radní odboru vstříc pouze v jednom bodě a tím bylo zachování kamenného mostu, který stojí ve městě dodnes.⁷⁵ Plány na samotnou regulaci byly dokončeny až v roce 1922.⁷⁶

4.3 „Pohled na Dolní bránu ohrožen!“

Dolní brána je pro Pelhřimov zcela charakteristická a výhled na ní při příjezdu do města je dnes naprostou samozřejmostí. Málokdo z místních si ovšem uvědomuje, že nebýt dříve

⁷⁴ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis KZsP pelhřimovskému odboru, 3. července 1913.

⁷⁵ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Karla Polesného domácí radě KZsP, 20. října 1913.

⁷⁶ KRATOCHVÍL, Karel a Josef DOUBEK. Co prozradily městské kroniky: Stalo se před 100 lety (rok 1922). In: *Pelhřimovské noviny*. Zpravodaj Městského úřadu Pelhřimov, kulturních zařízení a technických služeb, leden 2022, roč. XXIV, č. 1, s. 10.

činnosti pelhřimovských ochránců starého rázu města, mohl dnes pohled na Pelhřimov vypadat úplně jinak.

Regulační plán, kterému jsem se věnovala již v předešlé kapitole, měl skutečně mnoho chyb, avšak největším trnem v oku nově ustanovené umělecké komisi, posléze odboru, byla zamýšlená výstavba nového činžovního domu v oblasti Svatovítského náměstí, která měla svým umístěním i svými rozměry zabraňovat výhledu na Dolní bránu ze severní strany města. Nebylo to navíc poprvé, co se místní obyvatelé museli potýkat s podobnou hrozbou. Po roce 1900, nejspíš opět kvůli regulačnímu plánu, byl v blízkosti Dolní brány, ze směru od kamenného mostu, vybudován na dnešním Karlovu náměstí nový činžovní dům, který výhled ze směru od silnice na Jihlavu znemožňoval způsobem, že z celé věže byla vidět pouze její střecha. Tato trpká vzpomínka byla každopádně všem motivací, aby k podobnému pochybení již nedošlo. Způsob boje spočíval typicky v medializaci celé kauzy. Pavel Janák uveřejnil v klubovním věstníku z r. 1910 článek „*Z Pelhřimova: Pohled na Dolní bránu ohrožen!*“, ve kterém se odvolával právě na nešťastnou výstavbu po r. 1900 a zároveň do článku včlenil porovnání současného stavu a nákresu, který ukazoval, jak bude výhled na bránu vypadat, pokud se budova činžovního domu skutečně realizuje.⁷⁷ Tuto kauzu můžeme zpětně zhodnotit jako první větší případ, na jehož řešení se odbor společně s mateřským klubem a městskou radou podílel. Pohled na Dolní bránu byl nakonec uchráněn do dnešních dní.⁷⁸

4.4 Prostranství před zámekem pánů z Říčan

V roce 1911 se opět otevřela otázka, jak nejlépe využít prostory bývalého zámečku, který už roky nesloužil jako radnice, a posledních pár let už ani jako okresní soud. Na doporučení odboru byly zbylé prostory ponechány městskému muzeu.⁷⁹ Ostatně trvalá expozice se v těchto prostorách nacházela již od r. 1908.⁸⁰ V rámci diskuzí o využití prostor zámku ale vyvstaly i jiné otázky, například co se starou věznicí, pro kterou v tuto chvíli už zdánlivě nebylo vhodné využití. Jak už to při řešení podobných záležitostí bývá, začaly se samozřejmě ozývat i hlasy, které navrhovaly radikální řešení, a to sice zbourat nepotřebnou a nehodící se budovu. Na to Klub neprodleně zareagoval a výčtem mnoha argumentů loboval za její

⁷⁷ JANÁK, Pavel. Z Pelhřimova: Pohled na Dolní bránu ohrožen! In: *Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu*. Praha: Klub Za starou Prahu, 1910, roč. I, č. 4, s. 30-31.

⁷⁸ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, Pamětní kniha 1910-1918.

⁷⁹ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis městského úřadu odboru KZsP, 23. prosince 1910.

⁸⁰ Historie muzea. In: *Muzeum Vysočiny Pelhřimov, p.o.* [online]. cit. [2023-01-18], Dostupné z: <https://www.muzeumpe.cz/historie.html>.

zachování. Klub předně podotýkal, že by si Pelhřimovští budovu neměli protivit jen z důvodu jejího dávného využití. „*Bylo by tedy nanejvýše předpojatým, kdyby budova staré věznice byla posuzována ze stanoviska dnešní demokratické a moderní humanity*“ znělo z Prahy. Věznice měla dle Klubu cenu především kulturně-historickou, protože je to jedna ze staveb veřejného života města, a je tak svým charakterem rovna branám, hradbám i samotnému zámku. Nehledě na to, věznice svým umístěním (budova přímo přiléhá k hmotě zámku) nic nezakrývala, tudíž by jejím zbořením nebylo dosaženo ničeho jiného než zničení celého souboru. Budova byla zachována a dnes se v jejích prostorách nachází expozice „*Městská šatlava*“, což plně koresponduje s využitím, jaké si pro ni Klub Za starou Prahu představoval.

81

O dva roky později začalo být prostranství před zámkem pánů z Říčan opět diskutovaným tématem, tentokrát kvůli plánovanému zrušení lipové a kaštanové aleje. Vzrostlé stromy tu stály ve dvou řadách po čtyřech a stínily domům v jejich blízkosti. O vykácení se tak zasazoval nejen majitel tamních krámů, ale i samotné město, jelikož jejím zrušením by se docílilo osvětlení kancelářských budov plánované budoucí radnice.⁸² Je překvapivé, že ačkoli byl Klub známý pro svou snahu bít se o každý kus zeleně, zde ho tato otázka z počátku příliš nepálila. V dopise z 13. listopadu Klub nevznáší žádné námitky, a co víc neradí ani k vysazení nových stromů, neboť „*osud starých čekal by dříve neb později i je*“.⁸³ Ústředí nakonec 26. listopadu zaslalo ještě jeden dopis, ve kterém svoje původní stanovisko mění a navrhuje vysazení nových stromů, protože výhled na zámek bude do budoucna potřebovat kulisy.⁸⁴ Josef Dobiáš ve svém dopise Karlu Polesnému pak navrhuje jako osobu, která by měla rozhodnout o podobě budoucí aleje, Janáka, jelikož v této době pracuje na přestavbě domu č. 13 a na návrhu pro budovu radnice, takže nejlépe věděl, kde budou jednotlivé vjezdy, otvory atd. K vysazení nové aleje skutečně došlo a její podoba byla tvořena třemi lipovými stromy po každé straně tak, že vizuálně rámovaly výhled na zámek směrem z náměstí. Za minulého režimu bylo stromoví opět vykáceno a dnes otázka jeho

⁸¹ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis domácí rady KZsP pelhřimovskému odboru, 5. ledna 1911.

⁸² SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Karla Polesného domácí radě KZsP, 1913.

⁸³ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis KZsP pelhřimovskému odboru, 13. listopadu 1913.

⁸⁴ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis KZsP pelhřimovskému odboru, 26. listopadu 1913.

obnovy často rezonuje městským veřejným prostorem. Některé politické strany kandidující ve městě mají jeho obnovení dokonce ve svém volebním programu.⁸⁵

⁸⁵ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Josefa Dobiáše Karlu Polesnému, 12. února 1914.

5. Janákovo působení v Pelhřimově

Po ustanovení odboru v Pelhřimově vyvstala před pražským ústředím ještě důležitá otázka a to sice, koho vybrat jako zprostředkovatele, který by lépe poznal tamní prostředí, reflektoval jeho problémy a aktivně je řešil s představiteli odboru jakožto i s představiteli města. Této role se nakonec, zřejmě na doporučení Zdeňka Wirtha, zhostil Pavel Janák, coby projektant.⁸⁶ První měsíce této spolupráce byly zdá se ve skrze pozitivní. P. Janák s odborem aktivně řešil parcelaci nové čtvrti u železniční tratě, kdy zaslal odboru své návrhy na řešení, které zohledňovaly především potřebu pomyslné oddělenosti města od tratě, čehož chtěl docílit pásem zeleně, který by ideálně probíhal po celé její délce. Rovněž řešil i estetiku navržených ulic, jelikož původní návrhy příliš nezohledňovaly prezentaci města při pohledu z vlaku (cestujícím by byl nabídnut výhled do neuzavřených dvorů).⁸⁷ Stejnou měrou se zajímal i o regulaci Svatovítského náměstí, jehož problematice věnoval článek v klubovním věstníku, kterému jsem se již věnovala v předešlé kapitole.⁸⁸

První závažnější problém, který vyvstal mezi pražským architektem a Pelhřimovskými byla zakázka na tři družstevní domy ve čtvrti V Kamenných dvorech v roce 1911. Janák nedodržel termíny a na mnohé dopisy a urgencye vůbec nereagoval. Věc zašla až tak daleko, že mu družstvo chtělo zakázku odebrat. V ten okamžik Janák sice zaslal rozpočet na první dům, jenže poté „zase 14 dní odpočíval“. Do celé záležitosti na žádost Karla Polesného vstoupil Zdeněk Wirth, což se pro budoucí spolupráce s Janákem stalo již takovým evergreenem. V návaznosti na Wirthovu intervenci Janák v listopadu 1911 plány konečně zaslal. Další pohroma na sebe ale nedala dlouho čekat, protože konkurence zjistila, že Janák zapomněl vyprojektovat chodby do dvora. Přes veškeré peripetie a komplikace byly nakonec pro stavbu družstevních domů přeci jen využity Janákovi návrhy. Sama fasáda je ovlivněná secesí, takže ji nejspíš navrhl nějaký místní stavitel. Nakonec také na plánovaném místě nevyrostly tři družstevní domy, ale pouze dva a na zbylé parcele si místní stavitel Jan Kotrnoch nechal vystavět vilu.⁸⁹

⁸⁶ KÁBOVÁ, Hana. Zdeněk Wirth a Pelhřimov - Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908-1914), s. 132.

⁸⁷ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 10. ledna 1910.

⁸⁸ JANÁK, Pavel. Z Pelhřimova: Pohled na Dolní bránu ohrožen! s. 30-31.

⁸⁹ KÁBOVÁ, Hana. Zdeněk Wirth a Pelhřimov - Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908-1914), s. 133-138.

Tato kauza jen prohloubila konzervatismus pelhřimovských měšťanů, kteří už tak měli jen pramálo důvěry k pražským architektům. Stejně tak byl poznamenán vztah Janáka k Pelhřimovu, což vychází z dopisu Karlu Polesnému: „[...] bojím se Vám stále ještě psát, ale před víc jak třemi nedělemi p. Wirth vynutil na mne Vaším jménem účty pro město a pro družstvo, k jejichž napsání bych se byl asi jakživ neodhodlal sám, mám z těch - jinak snad dobrých - občanů u Vás strašný strach, protože jsem stále pozoroval, jak to, co dovedu, nic pro ně není a že dle jejich zdání nedovedu udělat ani dům s chodbou do domu! V Praze mám odvahu udělat třeba celý most, protože se mně důvěřuje, a dodávám skutečně také plány a „dovedu“ to tedy, říká se dokonce, že je to nejlepší most v Praze (!) (řikají to i ti, co mne mají velmi málo rádi) ale dům s chodbou nedovedu patrně.“⁹⁰

5.1 Hotel Rosol

Smůla, která se na pelhřimovské ochránce památek začala lepit počínaje zakázkou na již zmíněné družstevní domy, je neopustila ani v případě řešení kauzy novostavby hotelu Rosol. Nebyla to ovšem v tomto případě až tak chyba Pavla Janáka, který projektu věnoval mnoho úsilí, jako spíš problém konzervatismu a neústupnosti pelhřimovských živnostníků.

Roku 1909, po smrti Antonína Rosola, přešla vlastnická práva na právovárečné měšťanstvo. S tím ovšem přišla i nutnost budovu, která svým vybavením i prostorem prostě už nemohla vyhovovat moderní společnosti, přebudovat.⁹¹ Celá věc se začíná řešit zřejmě již kolem roku 1911. Článek v Jiskře z května r. 1911 informuje o původním návrhu Ing. Pokorného a odkazuje tak na článek v časopise Tábor v pelhřimovské rubrice, kde byl tento koncept zřejmě kladně zhodnocen. Od té doby ale uplynul nějaký čas, během něhož si pelhřimovští právovárečníci nakonec zvolili návrh pelhřimovského stavitele Jana Kotrnocha, který počítal s vystavěním novostavby na místě původního hotelu. Jiskra tak vyzývala, aby majitelé přeci jen vypsali veřejnou soutěž, ke které se ještě před nedávnem sami přikláněli. „V zájmu věci samé, a tedy i právovárečníků (konečně na podniku záleží i obci) jest třeba, aby nebylo litováno nákladů spojeného s veřejným vypsáním soutěže, neboť jen tímto způsobem, může býti rozšířena otázka novostavby hotelu, jenž má býti nejen ozdobou města ale i vnitřním uspořádáním vyhověti požadavků doby.“⁹² Majitele hotelu výzva v dobovém tisku ovšem nechala naprosto chladnými a vypsání veřejné soutěže neměli ani při nejmenším

⁹⁰ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 15. ledna 1912.

⁹¹ POLESNÝ, Karel. Z historie domu č. 29-I. v Pelhřimově. In: *Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu*. Praha: Klub Za starou Prahu, 1914, roč. IV, č. 8, s. 49-50.

⁹² Novostavba hotelu Rosol. *Jiskra*, 1911, roč. IX, č. 22, 17. května 1911.

v plánu. Na to už pelhřimovský odbor, který měl stále ještě v živé paměti výstavbu záložny, která již desítky let hyzdila svou výškou náměstí, musel zareagovat. Jak už měl odbor ve zvyku, o dané situaci neprodleně informoval mateřský klub, který na tento popud napsal 9. ledna 1912 dopis adresovaný přímo městské radě. V něm apeluje na jejich estetické cítění, protože projektovaná budova, jež byla kontroverzní především kvůli své výšce a podobě fasády „zničila by jeho klid a intimnost“. Ve své podstatě bylo cílem dopisu přesvědčit městskou radu, aby pravovárečníky donutila k vypsání veřejné soutěže, čímž by mohl Klub vývoj celé situace ještě zvrátit.⁹³

V květnu téhož roku začala celá kauza nabírat patřičný spád. Pražský klub na počátku měsíce zaslal pobočce v Pelhřimově své stanovisko spolu s Janákovým návrhem, který řešil celé jižní průčelí náměstí.⁹⁴ Odbor posílený tímto dobrozdáním o tři dny později napsal dopis správní radě pravovárečného měšťanstva, v němž se ji opět snažil přesvědčit k vypsání veřejné soutěže. V dopise argumentuje stanovisky, ke kterým došla technická komise Klubu Za starou Prahu:

„1. Má střechu samostatně odlišenou a příliš nároků činící, než jak přichází u ostatních starých domů.

2. Dělení průčelí je navrženo v pěti osách vertikálně akcentovaných, což opětně na celém náměstí nikde nepřichází.

3. Jsou zde navrženy také arkýře, které- nehledě k tomu, že nejsou vnitřně naprosto nutny- jsou rovněž cizím elementem v náměstí.

4. Také attika, kterou jest novostavba opatřena, jest rušivou, protože jinak nikde se neopakující na druhých domech.,⁹⁵

Všichni zúčastnění si byli každopádně vědomi, že pouhé mravní působení na pelhřimovské pravovárečníky nejspíše nebude stačit, a tak se Klub a následně i odbor rozhodly zahrát na ještě citlivější notu a tou byla finanční stránka věci. V dopise tak podávají podrobný přehled toho, jak je jejich návrh, oproti tomu od p. Kotrnocha, ekonomicky výhodný. Díky návrhu předloženého Klubem tak zadavatelé podle přibližných propočtů mohli

⁹³ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis městské radě, 9. ledna 1912.

⁹⁴ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis KZsP pelhřimovskému odboru, 2. května 1912.

⁹⁵ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis správní radě pravovárečného měšťanstva v Pelhřimově, 5. května 1912.

ušetřit na arkýřích, které Janák do svého plánu nezahrnul (nejméně 600 K). Dále na oknech v patře, kterých by bylo podle Janákova návrhu méně, zato by byla ale větší (nejméně 400 K), a v neposlední řadě by odpadly i dekorativní výplně na fasádě, které by nákladově vyšly zhruba na 200 K. Tento výčet je zakončen tučně podtrženým ujištěním „*Přitom dovoluujeme si podotknouti, že vnitřní rozdělení by zůstalo úplně netknuto, takže Váš projekt ve schválené své části zůstává stále beze změny*“ Na této části dopisu, byť jde o drobnosti, je zvláštních hned několik věcí. Zaprvé pisatel, možná dokonce záměrně, uvádí v některých bodech vyšší ceny, než jaké uvádí Klub ve svém dobrozdání. Např. v prvním bodě, kde je řešena cena železa, které by bylo podle plánu p. Kotrnocha použito na arkýře, odhaduje Klub jeho cenu na „nejméně 500 K“, pisatel ale uvádí „nejméně 600 K“. Stejně tak při redukci okenních otvorů Klub v dobrozdání uvádí možnou úsporu 200–400 K, pisatel to ovšem interpretuje jako 400 K nejmeně. Dále ani ujištění, že „*vnitřní rozdělení by zůstalo úplně netknuto*“ není z mého pohledu až tak úplně pravdivé. Odbor v dopise sám uvádí, že by došlo k redukci oken, tudíž by pokoje v patře neměly dvě okna, jak bylo plánováno, ale jedno rozměrově větší. Dále by vytvořením štítu přibýly ještě dvě další místnosti.

Pod textem se nacházejí podpisy dalších pelhřimovských institucí smýšlejících podobným směrem, tedy nechyběl podpis Musejního ani Sadařského (a okrašlovacího) spolku. To naznačuje, že kauza skutečně vyvolala velkou veřejnou diskuzi a vzbudila mnohé vášně.⁹⁶ Nicméně mravní působení, ani mávání tím zaručeně finančně nejvýhodnějším návrhem od Pavla Janáka, stanovisko pravovárečnicků nijak nezměnilo. Vše bylo zpečetěno 17. května 1912, kdy městský úřad výstavbu ve smyslu předloženého plánu schválil.⁹⁷

Pelhřimovští ochránci starého rázu města, vysílení z celého průběhu neutěšené situace, tedy vynesli poslední trumf-medializaci. V klubovním věstníku tak v červenci téhož roku vyšel článek „*Starobylý ráz krásného náměstí v Pelhřimově ohrožen novostavbou hotelu*“. Článek, jehož autorem je nepřekvapivě Pavel Janák, má typickou strukturu. Morálně působí na čtenáře, líčí krásu historického náměstí, jehož typický vzhled je znovu ohrožován nehodící se novostavbou (Janák zde naráží na budovu záložny a přikládá i její fotografii jako odstrašující příklad). Opět se zde opakují argumenty, proč je návrh Jana Kotrnocha nevhodný, a dokonce se čtenáři dostane i srovnání, kdy autor do článku včlenil podobu současného

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis městského úřadu předsednictvu pelhřimovských pravovárečnicků v Pelhřimově, 17. května 1912.

stavu, schválený koncept a návrh propagovaný Klubem.⁹⁸ Článek byl vytvořen v takovém formátu, aby se mohl v Pelhřimově rozdávat v podobě letáku, jenž měl ještě dovětek: *„Vyzýváme v této poslední chvíli, věduce, že hájíme společný zájem všech, kdož Pelhřimov milují, lidi dobré vůle, aby protestovali proti navrženému průčelí hotelu „Rosol“ a donutili tak stavebníky, aby povolili tlaku veřejného mínění a fasádu změnili ve prospěch domácího rázu našeho města“.*⁹⁹

Sebevic mohl být leták burcující, nebylo to nic platné a pravovárečné měšťanstvo si stále neústupně stálo za svým. Důvody, proč tomu tak bylo můžeme hledat v tom, že majitelé toužili po zdánlivě velkoměstské budově, která by jasně ukazovala jejich společenské postavení ve městě, ale dalším faktem je, že Pelhřimovští byli jen velice nedůvěřiví k cizím architektům, k těm pražským obzvláště, a tak nemohlo přijít v úvahu, že by takovou budovu měl navrhovat někdo z hlavního města. Tuto městskou nevraživost si Karel Polesný nejspíše dobře uvědomoval, proto v dopise z onoho 5. května ještě dodává: *„Není nikterak zapotřebí, aby nové průčelí zpracováno bylo v Praze, nýbrž záleží pouze na dodržení podmínek výše uvedených“.*¹⁰⁰

Po marných bojích se odbor zkusil ještě odvolat k centrální komisi ve Vídni. I tento pokus ovšem skončil zklamáním. Nejenže odpověď komise přišla v době, kdy byl nový hotel již téměř postaven, ale ještě k tomu všemu potvrdila návrh stavitele Kotrnocha na úkor klubovního konceptu. Takovéto stanovisko pak pravovárečníci po právu považovali za *„potvrzení svých názorů a za satisfakci pro svoji neústupnost“*¹⁰¹. Po tak překvapivé odpovědi se odbor samozřejmě odvolal a v říjnu r. 1913 se mu dostalo již zcela opačné odpovědi, avšak na věci to již příliš neměnilo, protože budova hotelu s „nabubřele velkoměstskou“ fasádou, jak ji ve věstníku nazval Pavel Janák, se již několik měsíců tyčila na náměstí.¹⁰² Odbor tak nové stanovisko využil jako alespoň nějakou formu satisfakce a veřejnost o něm informoval v klubovním věstníku s dovětkem: *„Tento přepis, který je koncipován generálním konservátorem a proto skoro miniaturním pojednáním z theorie ochrany památek, dává úplnou satisfakci za posměch, jemuž byl vydán ze strany některých jednostranně myslících a*

⁹⁸ JANÁK, Pavel. Starobylý ráz krásného náměstí v Pelhřimově ohrožen novostavbou hotelu. In: *Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu*. Praha: Klub Za starou Prahu, 1912, roč. III, č. 5, s. 33-35.

⁹⁹ Viz obrazová příloha, obr. č. 4.

¹⁰⁰ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis správní radě pravovárečného měšťanstva v Pelhřimově, 5. května 1912.

¹⁰¹ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Karla Polesného centrální komisi ve Vídni, 2. září 1913.

¹⁰² SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis K.K. Zentral- Kommission für Denkmalpflege odboru KZsP, 13. října 1913.

*neinformovaných spoluobčanů náš odbor v Pelhřimově. Ostatně dnes značná část těchto pochybovačů prozřela po dokončení nového hotelu a uznává, že naše obavy se uskutečnily. Ba možno říci, že kdyby se byl po těchto zkušenostech stavěl nový hotel až nyní, bylo by již daleko více porozumění a souhlasu pro návrh Klubu. Bohužel jedna strana náměstí je na dlouhou dobu zničena.*¹⁰³

5.1.1 Janákův návrh a porovnání se současným stavem

Janákův návrh, který nakonec zůstal jen na papíře, představuje odvážný pokus o stylové sjednocení celé jedné strany náměstí takovým způsobem, který přímo nekopíruje původní vzhled městských domů, ale vychází ze samotné podstaty a podoby celého náměstí. Zajímavostí ovšem je, že práce na návrhu fasády pro stavbu hotelu mu původně neměla být vůbec svěřena. Odbor po špatných zkušenostech s Janákem, oslovil nejprve architekta Otakara Novotného, který s pobočkou již spolupracoval na plánu pro nový hřbitov nebo na návrhu na podobu městských sadů. Polesný si nejspíš dobře uvědomoval, že prosadit Janáka k dalšímu projektu bude v Pelhřimově velice nelehký úkol, a že ani sám Janák se nejspíš do další akce příliš hrnout nebude. O. Novotný se z počátku vyjadřuje kladně, ačkoli nezastírá, že pokud by byl požádán jen a pouze o návrh fasády a do vnitřní dispozice nesměl nijak zasahovat (k návrhu p. Kotrnocha měl jisté výhrady), odhodlával by se k tomu jen „*v případě nejkrajnějším*“. Každopádně ale svůj dopis zakončuje ujištěním: „*Víte, pane doktore, že můžete s mou pomocí počítati kdykoli, prosím spoléhejte na ni i nyní*“.¹⁰⁴ Ještě téhož měsíce, po zjištění, že půjde skutečně jen o fasádu ale obrací a píše: „*Vážený pane doktore, budete snad dnes se na mě hněvati, říkám vám hned a otevřeně, že podle nynějších vašich informací fasádu na hotel dělati nemohu. Ne z neochoty, ale prostě proto, že nemohu se smířiti s navrhováním podřadné části, za jakou fasádu nutno pokládati, není-li tu možnosti architektonického vytváření z vnitřku na venek*“¹⁰⁵

Na to konto byl o návrh fasády požádán Pavel Janák, který měl plán vypracovat společně s technickou komisí. P. Janák měl představu úplného štítového náměstí, které je pro malé město typické. Architekt se zde tedy zaměřil spíše na celkový ráz náměstí, než aby bral

¹⁰³ WIRTH, Zdeněk. K úpravě náměstí v Pelhřimově. In: *Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu*. Praha: Klub Za starou Prahu, 1914, roč. IV, č. 8, s. 49-50.

¹⁰⁴ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Otakara Novotného Karlu Polesnému, 17. dubna 1912.

¹⁰⁵ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Otakara Novotného Karlu Polesnému, 20. dubna 1912.

v potaz jednotlivé domy a jejich stavebně historický vývoj. „*Račte již vědět asi od Wirtha, že navrhuji aby byly pro případ oprav a novostaveb na této straně [předsevizaty] štítů, tak aby to bylo jednou zas štítové náměstí. Ovšem trochu jiné a opravdové a pořádné štítů, než jak je dělá p. Kotrnoch.*“ píše.¹⁰⁶ Konkrétně tedy měly štít dostat domy s č.p. 27, 28, 29 a 30 a zbylé budovy při jižní straně náměstí si měly svojí barokní podobu ponechat. Celý Janákův koncept vnitřní dispozici v podstatě zachovává, s výjimkou samotného hotelu, kde je původní stavba rozdělena do šesti okenních os, ale architekt navrhuje pouze pět (okenní otvory jsou v jeho návrhu ale větší). V navrhovaných trojúhelníkových štítech by se pak okna nacházela také a do jednotlivých průčelí byla navržena vzestupně, tedy pro dům č.p. 27 byly navrženy dva okenní otvory a pro dům č.p. 30 bylo počítáno dokonce se šesti. Podoba štítů byla pojata plně v duchu kubismu. Otázkou zůstává, jaká byla barevná koncepce tohoto projektu. Janák se v jednom dopisu Karla Polesného dotazuje, v jakých tónech jsou dělána průčelí domů při jižní straně, takže je jisté, že se touto otázkou zabýval, každopádně barevný návrh se mi nepodařilo nalézt ani v pramenech, ani v literatuře věnující se tomuto tématu.¹⁰⁷

Oproti tomu návrh Jana Kotrnocha nerefletoval ani historický vývoj stavby ani to, zda do souboru barokních domů vůbec zapadne. V Kotrnochově pojetí je budova hotelu naprostý solitér, který všechny domy v jižní části náměstí svou „velkolepostí“ zastíní. I proto asi pro návrh fasády zvolil geometrickou secesi. Průčelí, jenž je děleno do pěti okenních os, jednoznačně dominují tři konvexní půlválcové arkýře, které zasahují do dvou podlaží. Okna v těchto arkýřích se tomuto tvaru přizpůsobují, a tak poskytují dnešním hostům podniku široký výhled do náměstí. Celá budova je v duchu secese bohatě zdobena ornamentálními, geometrickými prvky. Samotné přízemí je dnes obloženo žulovými deskami a obsahuje tři velké okenní otvory a vchod při levé straně. Okenní výplně ani dveře dnes téměř určitě nebudou původní, vycházejí ale ze stejného vzoru. Celou budovu na závěr „korunuje“ jakýsi zvláštní štít, rozdělený do tří pětiúhlých částí, které jsou umístěny na korunní římsě.¹⁰⁸

Byť by byl Janákův návrh k rázu celého náměstí jistě více šetrný nežli současná podoba hotelu, jedna věc se jí nedá upřít a to sice, že v Pelhřimově skutečně nemá obdoby. Navíc si budova své solitérní postavení, které nutně muselo bít do očí všem měšťanům, neudržela dlouho. Dům s č.p. 30, jenž těsně přiléhá k hmotě hotelu, totiž od majitelky Julie Hadravové koupila roku 1927 Okresní hospodářská záložna. Původní dům byl zbourán a na jeho místě

¹⁰⁶ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 27. dubna 1912.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Viz obrazová příloha. obr. č. 5.

vyrostla pompézní novostavba, jež v sobě nese znaky klasicismu a empíru.¹⁰⁹ Na této výstavbě se také ukazuje, že byl odbor v tomto období mnohem slabší než před první světovou válkou, protože na rozdíl od kauzy hotelu Rosol se zde neobjevuje ani jeden burcující článek v klubovním věstníku, natož alespoň nějaká zmínka v odborové agendě.

5.2 Radnice

Město již dlouho uvažovalo o přenesení radnice z domu č.p. 1, kde sídlila od doby, kdy poskytla prostory zámku pánů z Říčan okresnímu soudu. V úvahu připadalo znovu přesídlit do těchto míst, ale nakonec se jako vhodnější varianta jevílo přemístit úřad do domu č.p. 10, který se nacházel pod zámek. V takovémto případě ale byla nutná přestavba budovy, která byla nakonec zadána, zřejmě opět na doporučení Karla Polesného, Pavlu Janákovi. První zmínky o radnici se objevují k roku 1910, kdy město s odborem řešilo, kam ji přemístit.¹¹⁰ Další drobná zmínka se nachází v korespondenci Zdeňka Wirtha s Karlem Polesným. Wirth v dopise Polesnému píše, že mu Pavel Janák sdělil, že (Polesnému) „*již radnici poslal*“. Mluví-li ale přímo o nějakých návrzích pro pelhřimovskou radnici není jisté.¹¹¹ První zmínky, kdy už můžeme s jistotou říct, že se projekt radnice začíná aktivněji řešit pocházejí až z počátku roku 1913, jelikož koncem ledna zasílá Janák Karlu Polesnému slibované náčrtky.¹¹² Tomu zřejmě předcházela rozhovor Pavla Janáka se Zdeňkem Wirthem, jelikož ten Karlu Polesnému začátkem roku píše: „*takže jako vždy- vše přislíbil. Udělal-li to, nevím, od té doby se neukázal. Nepomohla-li ani moje intervence nevím už, co bych podnikl. Mlátit ho nemohu přece.*“¹¹³

Z korespondence mezi Polesným a Wirthem vychází, že pokud se Janák odmlčel, Polesný mimo Janáka samotného urgoval obratem i Wirtha, aby mu domluvil. Wirth Polesnému v jednom dopise dokonce píše, aby s Janákem pro příště komunikoval „*po česku, bez rukaviček*“.¹¹⁴ Úsměvný je také jeden dopis, kdy Wirth sděluje Polesnému, že je na

¹⁰⁹ DOJAVOVÁ, Marie. *Tajemství zdi města Pelhřimova*, s. 16-18.

¹¹⁰ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis městského úřadu adresovaný odboru KZsP, 23. prosince 1910.

¹¹¹ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Zdeňka Wirtha Karlu Polesnému, 26. února 1912.

¹¹² SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 21. ledna 1913.

¹¹³ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Zdeňka Wirtha Karlu Polesnému, 2. ledna 1913.

¹¹⁴ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Zdeňka Wirtha Karlu Polesnému, 16. března 1913.

dovolené, ale naléháním na Janáka pověřil před odjezdem klubovního sekretáře Bohumila Kubištu.¹¹⁵

Po zaslání náčrtků se zřejmě nic moc nedělo s výjimkou případu, kdy Janák v dubnu Pelhřimov navštívil, avšak k žádnému významnému posunu v jeho práci od ledna zřejmě nedošlo. To architektovi ovšem nijak nebránilo se Polesného v letních měsících několikrát otázat, zdali by mu město neposkytlo „*obnos za ty náčrtky (a [tím] za cesty)*“.¹¹⁶ V říjnu Janák opět píše Polesnému a informuje ho, že žádal město o pořízení naprosto přesných plánů starého stavu. Dodává, že v případě Fárova domu byly plány nespolehlivé, což mu celou práci ztěžovalo. Tento dovětek byl možná i pokus o obhájení svých prodlev, kterých bylo v případě domu č.p. 13 také víc než dost.¹¹⁷ Po zřejmě další urgenci Janák prodlevy obhazuje tím, že mu město stále ještě nedodalo potřebné plány a že on tedy není tím, kdo celou věc zdržuje. Rovněž dost vyčítavě dodává, že v těch náčrtcích bylo taky aspoň měsíc práce, a dokonce kvůli celé záležitosti vážil jednou cestu do Pelhřimova, přestože s cestami šetří, a to všechno je přeci „*dost velký kapitál*“.¹¹⁸ Věc se od prosince zřejmě nikam neposunula, každopádně na konci února Janák přesto píše Polesnému, zda by se nemohl přimluvit u starosty, aby mu poslali zálohu.¹¹⁹ Z dopisu z poloviny března vychází, že Janákovi město s poskytnutím plánů starého stavu vyšlo vstříc, každopádně architekt požaduje ještě několik fotografií, a to sice pohledy na všechny čtyři strany domu, pohledy na střechy (pořízené ze zámku nebo z kostelní věže), pohledy do průjezdu a do horní chodby, a konečně dva perspektivní pohledy zezadu.¹²⁰ Podotýkám, že jde o dobu, kdy už měl mít Janák hotové jak plány, tak rozpočet.

Na konci března už Karlu Polesnému evidentně došla trpělivost, a tak spolu s dopisem zaslal Janákovi i prohlášení ve znění: „*Zavazuji se, že dodám do 1. dubna 1914 skizy na adaptaci domu č.p.10-I v Pelhřimově, do 20. dubna 1914 stavební plány 1:100 a do 30. dubna 1914 rozpočet. Jestliže bych kterékoli z těchto lhůt nedodržel, jest obec Pelhřimovská oprávněna dáti dokončiti práci kdekoliv jinde a odpadá zároveň povinnost platiti mně*

¹¹⁵ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Zdeňka Wirtha Karlu Polesnému, 8. srpna 1912.

¹¹⁶ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 3. července 1913.

¹¹⁷ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 24. října 1913.

¹¹⁸ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 16. prosince 1913.

¹¹⁹ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 27. února 1914.

¹²⁰ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 13. března 1914.

honorář, nemusí tedy platiti ani za práci snad již vykonanou“, které měl Janák podepsat do tří dnů, jinak by práce následujícího dne byla zadána jinam.¹²¹ Polesný si vzal Wirthovo doporučení, že s Janákem nemá jednat v rukavičkách, zřejmě k srdci. Ten mu ostatně na konci února píše, že také „*zlomil nad Janákem hůl*.“ Problémy Janák navíc neměl jen v Pelhřimově, ale i v Praze, protože Wirth sám dodává: „*V Klubu jej již do domácí rady na rok 1914 nekandidujeme, protože přišel v r. 1913 z 50 schůzí do dvou a nikdy se neomluvil*.“. Zároveň, pro případ že by Janák nedostal svým závazkům, doporučil oslovit architekta Hübschmanna.¹²²

Janák svým závazkům evidentně opět nedostal, protože nové náčrtky zaslal teprve začátkem dubna.¹²³ Navíc to bylo zřejmě jen reakcí na to, že se město snažilo již zadat práci jinde. Začátkem dubna Pelhřimovští totiž oslovili Bohumila Hübschmanna, aby projekt vypracoval místo Janáka. Ten spolupráci vysloveně neodmítá, každopádně je patrné, že by byl radši, kdyby práci přeci jen dokončil kolega Janák. I proto na odbor naléhal, aby architektovi napsali ještě jednou a že i on mu zkusí ještě napsat. „*Jenom z toho důvodu, abych zabránil případné ostudě další jsem ochoten věci se ujmouti, nedodá-li přece ještě kol. Janák potřebné výkresy*“ dodává.¹²⁴ Po dalších peripetiích město Hübschmannovi projekt nakonec přímo zadalo. K plánované adaptaci ale stejně nedošlo, zřejmě proto, že do celé situace vstoupila první světová válka. Dnešní Šrejnarovský dům tak městu posloužil v mnoha ohledech, ale radnice v něm nikdy nevznikla.¹²⁵

Co se týče samotného návrhu Pavla Janáka, prozradí prameny fondu jen velmi málo. Jisté je, že k tak radikálním změnám, jako v případě návrhu pro jižní stranu náměstí, nebo v případě Fárova domu určitě dojít nemělo. Ostatně je to logické, protože narozdíl od těchto projektů neměl architekt kvůli vytyčenému programu zadavatele tak úplně volnou ruku. V dubnu r. 1914 píše Janák Polesnému, že zaslal městu nové náčrtky. Ty ale bohužel nejsou součástí fondu. Vycházet tak můžeme právě z dopisu z onoho dubna, jehož součástí je i zkratkovitý náskres s popisem. Nejradikálnější změnu měla představovat nová střecha. Ta

¹²¹ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Karla Polesného Pavlu Janákovi, 22. března 1914.

¹²² SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Zdeňka Wirtha Karlu Polesnému, 26. února 1914.

¹²³ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 7. dubna 1914.

¹²⁴ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Bohumila Hübschmanna Karlu Polesnému, 3. dubna 1914.

¹²⁵ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Bohumila Hübschmanna Karlu Polesnému, 24. dubna 1914.

měla být opět mansardová, ale oproti té původní byla podstatně nižší a obsahovala několik vikýřů. V prvním patře pod touto střechou se měl pak nacházet sál a za ním měl být umístěn archiv. Původní stav se s tímto návrhem zřejmě příliš nerozcházel, protože sám Janák uvádí, že se současnou podobu snažil brát si co nejvíce k srdci. Přízemí na nákresu nijak řešeno není, ale z jiných písemností víme, že zde město počítalo se vznikem úřednických prostor. Stejně tak v korespondenci není nijak řešena podoba fasády. Dá se tedy předpokládat, že ani v tomto případě nemělo dojít k žádné radikálnější změně.¹²⁶

5.3 Soukromé zakázky

Soukromé zakázky byly jeden z mála způsobů, jak přivést kubistickou architekturu do Pelhřimova. Nedůvěřivost pelhřimovských měšťanů k pražským architektům prakticky znemožňovala, aby Janákovi byla v dohledné době svěřena nějaká větší zakázka, zvláště když se vědělo, že s architektem není zrovna nejsnazší spolupráce. Po zklamání s družstevními domy ukázal Karel Polesný opět svoji velkorysost, a zdaleka ne naposledy, když r. 1912 usiloval o získání Janáka pro stavbu vily pro svého tchána, okresního hejtmána Jana Drechsela, který právě odcházel do penze. Vila měla být postavena v nově vzniklé ulici Strachovská, poblíž Děkanské zahrady.¹²⁷

Kubistické pojetí hmoty se zde nepřekvapivě odráží především v samotné podobě fasády, vnitřní rozvržení je naproti tomu ale o mnoho konvenčnější. Právě na fasádě se nejlépe odráží nová koncepce, jež vychází z krystalinického tvarosloví, které je zde prakticky všudypřítomné. Najdeme ho tak v dynamických štítech, sloupech, které podpírají střechu zápraží, ustupujících okenních otvorech, nebo dokonce v oplocení domu, jehož sloupky skutečně připomínají minerály. Je až neuvěřitelné, jak si architekt dokázal poradit s jednotlivými detaily, které tvoří dohromady jeden ucelený soubor. Celou budovu pak jen podtrhuje zvolená barevná koncepce, která v sobě kombinuje tmavě okrovou a žlutou barvu, která celé fasádě dodává náležitý kontrast. O rok později byla vedle vily Jana Drechsela vystavěna ještě jedna, tentokrát pro odbornou učitelku Marii Jelínkovou. Zajímavostí je, že

¹²⁶ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 7. dubna 1914.

¹²⁷ KÁBOVÁ, Hana. Zdeněk Wirth a Pelhřimov - Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908-1914), s. 138

architektem této vily nebyl nikdo jiný než místní stavitel Jan Kotrnoch, se kterým Pavel Janák jakož i celý odbor „soupeřil“ v případě projektu pro hotel Rosol. ¹²⁸

Později, na začátku roku 1913 byla Janákovi, opět na popud Karla Polesného a Zdeňka Wirtha, svěřena ještě jedna důležitá zakázka. Tentokrát šlo o přestavbu měšťanského domu, původního hotelu „U Zlatého soudku“. Zadavatelem byl již několikrát zmíněný Vojtěch Fára, lékař, dentista a samozřejmě činný člen odboru Klubu Za starou Prahu, který barokní dům roku 1911 koupil. Nárožní dům na západní straně náměstí měl původně barokní průčelí, mansardovou střechu, byl proveden bez štítu a bez arkýřů. Zprvu Janák o štítu pro dům č.p. 13 snad ani neuvažoval, každopádně ovlivněn ideálem štítového náměstí se nakonec k formě takového průčelí přiklonil. Janák zde nechtěl kopírovat barokní tvarosloví, přesto vytváří iluzi barokního průčelí v kubistickém kabátu. Dispozičně zachovává architekt nosné zdi původního domu. V přízemí pak vznikly tři krámy s bytem do dvorku a v patře byla mimo jiné vytvořena ordinace s čekárnou a byt pro Vojtěcha Fárů. Dispoziční rozdělení se do dnešních dní ale nedochovalo. Janák také zřejmě navrhoval otevřít podloubí, od čehož bylo nakonec, zřejmě na nátlak stavebníka, upuštěno a podloubí bylo obnoveno až r. 1975. Kubistická fasáda vytváří iluzi barokního průčelí, přičemž Janák pro budovu mimo štítu navrhl také balkon a zajímavé nárožní arkýře. Opět zde tedy nevychází ze stavebního vývoje domu, ale reflektuje podobu náměstí, do které by měl dům zapadnout. ¹²⁹

Vzhledem k tomu, že šlo o soukromou zakázku, ji písemnosti obsažené ve fondu příliš neřeší. Každopádně alespoň z korespondence mezi Karlem Polesným, Pavlem Janákem a Zdeňkem Wirthem vyplývá, že se ani tento projekt neobešel úplně bez komplikací. To ostatně ve své publikaci uvádí i Hana Kábová, která toto tvrzení dokládá úryvkem z dopisu Karla Polesného Zdeňku Wirthovi.¹³⁰ Z dopisů ve fondu také vychází, že stavbou Fárová domu byl zřejmě pověřen další činný člen odboru, stavitel Karel Postránecký, na kterého si Janák v jednom dopisu stěžuje slovy: „*Postránecký si práci šetří! Zadní část mohla být přece již dávno hotova a dodělávali ji až teď? Práce nejde jistě ani teď rychleji.*“ Rovněž dodává, že

¹²⁸ PODRAZIL, Jirí a Jan SEDLÁK. *Slavné vily kraje Vysočina*. Praha: Foibos, c2008, s. 66-69. Slavné vily. ISBN 978-80-87073-10-0.

¹²⁹ HOŘEJŠÍ, Pavel. Janákova díla v Pelhřimově. In: *Vlastivědný sborník Pelhřimovska*, 2006, sv. 17, s. 57-58.

¹³⁰ KÁBOVÁ, Hana. Zdeněk Wirth a Pelhřimov - Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908-1914), s. 140.

není teď nic dlužen a (Postránecký) žádné plány nepotřebuje.¹³¹ Budova byla nakonec navzdory všem komplikacím zkolaudována v červnu 1914.¹³²

¹³¹ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 24. října 1913.

¹³² KÁBOVÁ, Hana. Zdeněk Wirth a Pelhřimov - Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908-1914), s. 140.

6. Pelhřimovské události pohledem místního tisku

Jako měl Klub Za starou Prahu svůj věstník, který se stal prostředkem pro svou vlastní propagaci a boj proti nekulturnostem, i odbor v Pelhřimově využíval podobné taktiky a měl na své straně některá místní periodika. Novin, které nějakým způsobem reflektovaly události v Pelhřimově bylo nejspíš mnoho, každopádně týdeník Jiskra a popřípadě ještě Český jih rezonují v pramenech nejčastěji.

Jiskra, pokrokový týdeník českého jihu a jihovýchodu, vycházela pravidelně ve středu (později každý čtvrtek) v Táboře a měla vyčleněné rubriky pro jednotlivá města (Tábor, Benešov, Jindřichův Hradec atd.) mezi nimiž figuroval i Pelhřimov. Informace, co vše se ve městě děje a co stojí za medializaci, přicházely přímo z Pelhřimova od místní redakční komise, a tak se mimo zpráv o činnosti městské rady, zastupitelstva a jednotlivých spolků, v Jiskře dočteme třeba i o různých nevraživostech mezi občany, kteří si na stránkách týdeníku „vyříkávali“ své osobní spory. Stejně tak se v novinách hojně řeší i zamýšlené stavební činnosti, přičemž pisatelé často lobují za stejné ideály, které propagovala pelhřimovská pobočka pražského Klubu. Dá se tedy předpokládat, že mnoho podnětů redakční komisi zaslali přímo členové odboru. Konkrétně Karel Polesný je podepsaný hned pod několika články. Obecně pro Jiskru ale platí, že se jméno konkrétního pisatele pod jednotlivými články spíše neobjevuje.¹³³

Jiskra je pro analyzování městských poměrů a kauz v Pelhřimově přímo ideálním zdrojem, jelikož reflektuje situaci ve městě ještě před vznikem umělecké komise a řeší i pozdější kauzy, které už byly v režii pelhřimovského odboru. Na začátku roku 1909 se na jejich stránkách např. objevuje článek, vyzývající k větší aktivitě Okrašlovacího spolku. *„Posledních několik let většího stavebního ruchu v Pelhřimově bylo pro vzhled města namnoze lety estetických pohrom. Spáchána tu řada činů vandalských, hlavně vykácením starých krásných stromů, zastavením, aspoň z části, několika zahrad, zničení celých prospektů. Nestranný posuzovatel musí se nad takovým řáděním pozastaviti a tázati se: Kázala tak naprostá nutnost, nebylo jiného vyhnutí? [...] Tyto stromy, zahrady byly zničeny bez jediného protestu, bez jediného hlesu okrašlovacího spolku!“*. Nejen z tohoto článku vychází, že Okrašlovací spolek vynikal aktivním přístupem, tedy zakládáním městských sadů

¹³³ Od redakce. *Jiskra*, 1909, roč. VII, č. 31, 4. srpna 1909.

a nových alejí, do přímé ofenzívy se ale příliš nepouštěl. V článku je dále zmiňován špatný regulační plán, jehož nedostatky byly v této době již plně hmatatelné. „*Je nejvýše na čase domáhati se změny regulačního plánu, resp. úplného přepracování veřejnou soutěží a účinné nápravy, zejména ve smýšlení a citění obyvatelstva samého*“ dodává autor. V takové atmosféře byl tedy vznik nějakého průbojnějšího spolku, který by prosazoval šetrnější přístup k městskému prostoru, nejenom žádoucí, ale i nevyhnutelný.¹³⁴ V říjnové Jiskře už pisatelé informují, že Musejní spolek podal městské radě návrh, aby byla ve městě zřízena umělecká komise. Ta se měla skládat z delegátů jmenovaných městskou radou na dobu tří let a měla být tázána o radu při každé novostavbě nebo jiných změnách ve městě. Samotný článek je laděn dosti optimisticky a vyjadřuje velká očekávání.¹³⁵ V lednu následujícího roku už Karel Polesný na valné hromadě Musejního spolku promlouvá o složení nově ustanovené umělecké komise a jejích úkolech: „*Umělecká komise není ničím novým. V Praze vyvolal ji historism, zájem o zachování Staré Prahy. Váha umělecké komise pražské byla však pouze papírová. [...]. Nebojím se, že se tak stane u nás. Jsme si tu všichni blíže a při oboustranné dobré vůli, nebudou-li přepínány požadavky, bude tu, doufám, dobrá harmonie, a za čas ukáží se také výsledky. Naše komise skládá se dosud (vyjma jednoho člena) z neodborníků. To jest její předností. Přikládám naší komisi v první řadě úkol výchovný.*“¹³⁶ Z března téhož roku z novin ještě optimisticky zní: „*Jest málo měst, kde tyto snahy docházejí u povolaných orgánů takového pochopení jako u nás. Proto práce její jest radostná; dodávají ji poměry a aktuality.*“¹³⁷ Že tato ochota úřadů netrvala příliš dlouho a že právě na onu neodbornost umělecká komise narazila, o tom jsem v přechozích kapitolách již mluvila. V dubnu už Jiskra informuje, že Klub Za starou Prahu zřizuje venkovské odbory, přičemž umělecká komise má s plánovaným novým odborem splynout v nejbližší době. V článku je rovněž poukazováno na nedostatek odborníků ve městě.¹³⁸ Od založení odboru noviny pravidelně informují o jím pořádaných přednáškách. V tomto ohledu byl odbor, pokud vycházíme z oznámení v tisku, velmi aktivní.

V týdeníku byly také často řešeny stavební aktivity ve městě, a tudíž nutně i kauzy, kterými se zabýval pelhřimovský odbor. Tak kupříkladu v září r. 1909 se v Jiskře objevuje článek mířený proti lepence. „*Městem papírových střech chce se patrně státi za každou cenu Pelhřimov. [...] Mor krytby papírové šíří se rychle i po našich vesnicích okolních a vesnice*

¹³⁴ Okrašlovacímu spolku k povšimnutí. *Jiskra*, 1909, roč. VII, č. 13, 31. března 1909.

¹³⁵ Umělecká komise pro Pelhřimov. *Jiskra*, 1909, roč. VII, č. 41, 14. října 1909.

¹³⁶ Řádná valná hromada Musejního spolku v Pelhřimově. *Jiskra*, 1910, roč. VIII, č. 3, 20. leden 1910.

¹³⁷ Z umělecké komise. *Jiskra*, 1910, roč. VIII, č. 10, 10. března 1910.

¹³⁸ Venkovské odbory Klubu Za starou Prahu. *Jiskra*, 1910, roč. VIII, č. 14, 7. dubna 1910.

tím trpí, stírají tak rychle svůj pěkný lidový ráz za beztvárnou, bezkrevnou stavbu.“ hřímá Jiskra. Pisatel si ovšem nestěžuje pouze na lepenku, ale podobně kriticky se pouští i do vzorkované krytiny, která „*působí nelibě svou barevnou rozdrobeností*“. Problematika lepenkové krytiny se řešila v Jiskře ještě řadu let a zřejmě bez výsledků, jelikož články vyjadřují stále větší a větší zoufalost.¹³⁹

Svou roli periodika sehrála i v případě novostavby hotelu Rosol. Český jih na právovárečníky naléhá v době, kdy ještě nebylo pevně rozhodnuto, bude-li se vůbec stavět a píše: „*Neboť nevystaví-li hotel zdejší právovárečný pivovar, nutná potřeba moderního hotelu ve vzrůstajícím městě vynutí si řešení od cizího některého pivovaru*“.¹⁴⁰ Stejně jako místní ochránci tradičního rázu města, i Jiskra pak naléhá na vypsání veřejné soutěže a apeluje na mravy a svědomí majitelů. „*Právovárečníci nesmí zapomínati, že vázáni jsou v první řadě na konsum piva ve městě a ještě spíše by si měli připamatovati, že to obec byla, jež je půjčkou 150.000 K zachránila v době kritické*“.¹⁴¹ Stejnou měrou týdeník sledoval i regulaci řeky Bělé, nové stavební aktivity a na město rovněž naléhal, aby co nejdříve zajistilo nový regulační plán.

O tom, jak důležitou měla Jiskra funkci svědčí i to, že události skrze ni sledovali pražští pozorovatelé. To dokládá jednak fakt, že články od Karla Polesného byly několikrát v mírně pozměněné podobě použity pro klubovní věstník, a jednak to, že i v korespondenci mezi Karlem Polesným, Zdeňkem Wirthem a Pavlem Janákem je Jiskra několikrát zmíněna.¹⁴²

¹³⁹ Lepenka. *Jiskra*, 1909, roč. VII, č. 39, 30. září 1909.

¹⁴⁰ Valná hromada právovárečného měšťanstva. *Český jih*. Týdeník pro poučení a zábavu, pro potřeby obecné a společenské. Tábor: Jan Nedvídek 1872-1941, roč. XIV, č. 15, 13. dubna 1912.

¹⁴¹ Bylo již dříve. *Jiskra*, 1912, roč. X, č. 19, 10. května 1912.

¹⁴² SOkA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 3. července 1913.

7. Pelhřimovský odbor během válečných let a po válce

Dobu, kdy byla pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu jednoznačně nejaktivnější můžeme jednoduše vymezit lety 1910–1914. V polovině roku 1914 do této maloměstské idyly ovšem vstupuje první světová válka, která si vynutila přerušeni jeho činnosti. Poslední členské příspěvky jsou tak ještě vybrány k roku 1915, a pak následuje téměř tříletý útlum.¹⁴³ Klubovní věstník k r. 1916 rovněž informuje, že většina členů pelhřimovského výboru „*dí na bojišti*“.¹⁴⁴ O válečných letech v Pelhřimově nám klubovní věstník podává zprávu až zpětně roku 1920. I přesto, že většina funkcionářů byla na frontě a město přerušilo veškeré stavební aktivity, zbývající členové odboru byli postaveni před nový úkol, a to ochránit tamní památky před vojenskými rekvisicemi kovů. Tak se podařilo zachránit měděný kryt věže kostela sv. Bartoloměje a k tomu i většinu zvonů. Dokonce se podařilo ubránit staré varhany, které měly přijít o své cínové píšťaly.¹⁴⁵

Po válce se nám v korespondenci mezi Karlem Polesným a členy Klubu dochovává už jen pár písemností. V lednu r. 1919 napsal Wirth odpověď Polesnému, v níž zasílá Janákovu novou adresu a ujišťuje ho, že je Janák teď velmi agilní a Polesnému určitě vyhoví.¹⁴⁶ Komunikaci Polesný obnovuje i s Pavlem Janákem a Otakarem Novotným. „*[...] Váš lístek mě potěšil jako už dlouho nic. Že jste si totiž zase na mě vzpomněl a že patříte [též] k těm, kteří pomalu [ze] mě z vojáka dělají zas člověka-architekta*“ odpovídá Polesnému Novotný.¹⁴⁷ Korespondence mezi všemi aktéry jistě pokračovala i v budoucích letech, ale ve zkoumaném fondu už je samozřejmě nenajdeme. S odchodem Polesného do Znojma roku 1919 dochází k jakémusi pomyslnému oddělení mateřského klubu od pelhřimovské pobočky. Zde se ukazuje, že Polesný byl skutečně osobností, na které vše stálo. Právě on zajišťoval komunikaci mezi odborem a ústředím, zprostředkoval spolupráce s pražskými architekty, komunikoval s místními orgány a vedl odborovou agendu. Nedá se sice říct, že by byl odbor

¹⁴³ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov. Evidence členských příspěvků, 1915-1927.

¹⁴⁴ Zprávy z Klubu. In: *Za starou Prahu: věstník pro ochranu památek v Čechách*. Praha: Klub Za starou Prahu, 1916, roč. VI, s. 15.

¹⁴⁵ Z činnosti odboru Pelhřimovského. In: *Za starou Prahu: věstník pro ochranu památek*, 1920, roč. VII, s. 16.

¹⁴⁶ O co přesně šlo těžko říct, každopádně v odpovědi Pavla Janáka Karlu Polesnému zaznívá hodnocení nějaké blíže nespecifikované Polesného práce (snad to mělo co dočinění s pelhřimovskými domovními štíty) a teoretické možnosti jejího publikování. (Dopis Pavla Janáka Karlu Polesnému, 27. ledna 1919).

¹⁴⁷ SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov, dopis Otakara Novotného Karlu Polesnému, 17. ledna 1919.

po jeho odchodu nečinný, ale to pevné spojení mezi Prahou a Pelhřimovem postupně mizí. Jeho nejlepší léta byla nenávratně pryč. Stejně tak prameny v odborovém fondu z období po r. 1918 jsou v torzovitém stavu. Působí to skoro tak, jako by se interakce mezi pražským Klubem a pelhřimovskou pobočkou smrškla jen na vybírání členských příspěvků a podávání zpráv do věstníkového zpravodaje. Na druhé straně odbor často spolupracoval se Státním památkovým úřadem. Informace o činnosti odboru nám tak podávají jednotlivé zprávy v klubovním věstníku, povětšinou ne příliš obsáhlou formou.

Roku 1920 se pelhřimovským podařilo uchránit před pokácením stromy v Pivovarské ulici a obzvlášť je ve věstníku vynášena oprava domu č.p. 20, která se měla stát vzorem pro další budoucí opravy dalších štitových domů na náměstí.¹⁴⁸ V roce 1922 byly ve stejném duchu opraveny další domy na náměstí, konkrétně budovy č.p. 5, 10, 17, 28 a 31.¹⁴⁹ Členy výboru jsou v těchto a pravděpodobně i následujících letech J. Dobiáš, který ve funkci předsedy nahradil Karla Polesného, dále J. Fried na pozici jednatele a J. Hrubant v roli pokladníka.

Od roku 1922 začíná být odbor postupně aktivnější. Jeho činnosti v této době nejvíce dominuje oprava vnější fasády kostela sv. Bartoloměje k níž byli povoláni znalci ze Státního památkového úřadu, Václav Wágner a Karel Pecánek. Celá akce byla ve věstníku hodnocena mimořádně pozitivně. Další významnou událostí byla i oprava Dolní brány, o které se mluvilo již v době, kdy samotný odbor ještě ani neexistoval. Na žádost městské rady měl na průběh stavby dohlížet pelhřimovský odbor, který musel jednou skutečně zasahovat, když vykonavatel stavby začal oklepávat staletou omítku. Odbor také pokračoval ve své propagační činnosti, vydával pohlednice a v r. 1922 zorganizoval výlet do Telče.¹⁵⁰ V letech 1924–1925 se odbor svým poradenstvím podílel na opravě zámku pánů z Říčan, o kterou žádal již několik let. Při opravě bylo vcelku dbáno jeho doporučení a pokynů, snad až na případ krovu, kdy stavebník nedodržel barokní linii, ačkoli mu odbor poskytl fotografie starého stavu. Mezi pochybení, ke kterým ve městě došlo zmiňme stržení hradební zdi za domem č. 33/1. Odbor sice žádal Památkový úřad, aby v této věci zasáhl, hradba byla ale bez vědomí odboru i stavebního úřadu zbořena během jediného dne. Na druhou stranu se díky majitelovi domu p. Špronglovi podařilo zachovat historickou baštu u parkánu, jeden z mála pozůstatků vnějšího opevnění. Odbor na žádost tedy poskytl stavebníkovi instrukce, jak onu stavbu konservovat.

¹⁴⁸ Z činnosti odboru Pelhřimovského. In: *Za starou Prahu: věstník pro ochranu památek*, 1921, roč. VIII, s. 16.

¹⁴⁹ Z činnosti odboru Pelhřimovského. In: *Za starou Prahu: věstník pro ochranu památek*, 1923, roč. IX, s. 41.

¹⁵⁰ Zpráva o valné hromadě odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově. In: *Za starou Prahu: věstník pro ochranu památek*, 1926, roč. XI, s. 28-30.

Věci se pohnuly i v případě už tolikrát žádaného nového regulačního plánu. J. Dobiáš na toto téma uspořádal přednášku, která zaznamenala velmi hojnou účast (nedostavili se pouze stavebníci J. Kotrnoch a p. Schreyer). Jejím výsledkem bylo, že obec navázala kontakt s Masarykovou akademií práce, kterou bylo doporučeno prozatím pořídit generální upravovací plán a pro vypracování toho regulačního měl být vypracován polohopisný náčrt.

151

Po roce 1928 už ve věstníku o činnosti odboru nacházíme pouze útržkovité zprávy většinou v délce jedné věty, později už se o něm zprávy nezmiňují vůbec. Stejně tak evidence členských příspěvků a účetní dokumenty jsou vedeny pouze do roku 1927. Dokumenty i zprávy ve věstníku nám navíc ukazují, že počet členů odboru postupně klesal a na posledním výkazu dokonce chybí podpisy většiny členů.¹⁵² Něco málo také napoví složení odboru. Mezi členy je uváděno i jméno Karla Kulíka, starosty města ale současně také člověka, který se svého času v zájmu podnikání zasazoval o zboření městských bran.¹⁵³

Svou činnost odbor oficiálně ukončil na konci 30. let, ale zdá se, že již ke konci 20. let byl spíše neaktivní. Předpokládám, že na ochraně památek na Pelhřimovsku se podíleli stále tentýž lidé, ovšem už ne nutně pod hlavičkou odboru Klubu Za starou Prahu. Na tom ostatně není nic překvapivého uvážíme-li, že tyto osobnosti byly často členy i jiných organizací (např. Musejního spolku, Chrámového družstva atd.). Takovou postavou byl kupříkladu Jan Fried, jeden z hlavních představitelů památkové péče v Pelhřimově na konci první poloviny 20. století. Sice nejde o tak výraznou osobnost, jakou byl Karel Polesný, přesto byl jeho přínos pro památkovou ochranu v Pelhřimově značný. V letech 1939–1956 dokonce působil jako konzervátor Státního památkového úřadu pro pelhřimovský okres. Význam Friedovi činnosti v Pelhřimově v jednom dopise zhodnotil také Josef Dobiáš, který napsal, že bez Jana Frieda by oba spolky, tady Muzejní spolek a odbor Klubu Za starou Prahu, byly odsouzeny k smrti.¹⁵⁴

¹⁵¹ Zpráva o činnosti odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově za rok 1925. In: *Za starou Prahu*: věstník pro ochranu památek, 1927, roč. XII, s. 8.

¹⁵² SOKA Pelhřimov, Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov. Evidence členských příspěvků, 1915-1927.

¹⁵³ MARTÍNEK, Zdeněk. Z historie města. Karel Kulík- starosta města v letech 1923-1927. In: *Pelhřimovské noviny*, leden 2023, roč. XXV, č. 1, s. 10.

¹⁵⁴ KVÁŠOVÁ, Miroslava. RNDr. Jan Fried- muzejník a památkář. In: *Msgre František Bernard Vaněk a Dr. Jan Fried: dva pelhřimovské osudy*. Pelhřimov: Muzeum Vysočiny Pelhřimov, příspěvková organizace ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně - Státním okresním archivem Pelhřimov, 2015, s. 125-145. ISBN 978-80-87228-10-4.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat aktivity venkovské pobočky Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, která ve městě působila od roku 1910. Pro práci byl primárním zdrojem fond Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov (1910–1937), který obsahuje převážně písemnosti pocházející z let 1910–1914.

Umělecká komise v Pelhřimově, která se po několika měsících své činnosti stala prvním venkovským odborem Klubu Za starou Prahu, vznikla na pozadí událostí, které na počátku 20. století hýbaly maloměstským prostorem. Předně v Pelhřimově probíhala zvýšená stavební aktivita, která si každým dnem uzurpovala více a více z poklidné a malebné podoby provinčního městečka. Nešetrné zásahy do městského celku paradoxně nereguloval ani regulační plán, který si město nechalo zhotovit zřejmě někdy na přelomu 80. a 90. let 19. století. Ten se později stal častým terčem kritiky z řad městské inteligence i dobového tisku. Situaci nepomohli ani mnohdy samolibí pelhřimovští soukromníci, kteří měli jen málo pochopení pro moderní pohledy na památkovou péči. Členové umělecké komise, později odboru Klubu Za starou Prahu, si tak dali za cíl bojovat proti nekulturnostem, kterých se stavební orgány dopouštěly na starobylém rázu města.

Pelhřimovská pobočka se v prvních letech své činnosti stala iniciátorem mnohých památkových kauz a významných projektů, přičemž některým z nich se dostalo pozornosti od klubovního i místního tisku. Jednu z prvních kauz představuje problematika lepenkových krytin, která byla často řešeným tématem v týdeníku Jiskra, a dokonce se jí dostalo publicity i v klubovním věstníku. Cíl pobočky byl v podstatě prostý, a to donutit městskou radu, aby se řídila svou vlastní vyhláškou, která byla stále častěji porušována. Byl to ovšem boj s větrnými mlýny. O mnoho uspokojivěji dopadla kauza plánované výstavby činžovního domu na tehdejší Svatovítském náměstí. Jejím uskutečnění se díky intervenci Pavla Janáka nakonec podařilo zabránit. Jen částečným úspěchem byla pak iniciativa Klubu Za starou Prahu podílet se na řešení plánované regulace řeky Bělé. Jediný úspěch v této záležitosti představuje záchrana starého kamenného mostu u Dolní brány, který byl jen jednou z mnoha položek na pomyslném seznamu objektů, které Klub radil zachovat. Všechny tyto kauzy mají jednu věc společnou a to sice, že se na jejich řešení pelhřimovský odbor nikdy nepodílel samostatně. Členská základna venkovské pobočky byla sice pestrá, nicméně v jejích řadách nebyla jediná osoba, která by byla svým povoláním architekt nebo měla alespoň patřičné vzdělání. Každý projekt byl tedy nejprve konzultován s mateřským klubem v Praze, který svému odboru vždy

poskytl potřebné dobrozdání či mu pomohl v komunikaci s místními institucemi. Tuto komunikaci mezi Pelhřimovem a Prahou zajišťoval téměř výhradně předseda odboru Karel Polesný, který byl za dob svých studií v Praze sám členem Klubu Za starou Prahu. Především jeho zásluhou přicházeli do Pelhřimova architekti z hlavního města, přičemž nejvýraznější otisk zde zanechal Pavel Janák, kterého Polesný doporučil hned k několika projektům i přesto, že komunikace s tímto architektem nebyla vždy úplně jednoduchá. V roli projektanta pro Pelhřimov si Pavel Janák vedl zprvu poměrně příkladně, zlom ale nastal při zakázce na tři družstevní domy, které měly být postaveny v dnešní ulici Mikuláše z Pelhřimova. Janákovi plány byly nakonec využity, předcházelo tomu ovšem časté urgování pražského architekta, který nedodržoval termíny a neodpovídal na dopisy. To nutně podlomilo Polesného autoritu u pelhřimovských obyvatel a poznamenalo to i Janákův vztah ke svěřenému městu.

Svou reputaci si Pavel Janák vylepšil, když byl odborem požádán o zpracování průčelí pro tehdejší plánovanou novostavbu hotelu Rosol. Tohoto úkolu se zhostil svědomitě. Jeho koncept počítal nejen s jedním konkrétním domem, ale vytvořil možnou podobu pro celou jižní stranu, kterou navrhl tak, aby typově souzněla se štitovým náměstím. I tento projekt ovšem skončil nezdarem, jelikož zadavatelé podleli v té době zřejmě lákavějšímu návrhu od místního stavitele. Architekt se mohl ve městě realizovat alespoň formou soukromých zakázek. V roce 1912 byl tak pověřen stavbou vily pro tchána Karla Polesného Jana Drechsela, a o něco málo později i adaptací Fárova domu, což je dnes dost možná jedna z nejznámějších staveb ve městě a zároveň ukázka šetrné adaptace v duchu ochrany hmotných památek. Současně s tím pracoval na adaptaci domu č.p. 10, kde měla v budoucnu vzniknout radnice. Bohužel se zde opakoval scénář družstevních domů, takže po mnoha a mnoha urgencích město projekt zadalo na doporučení Zdeňka Wirtha architektu Bohumilu Hübschmannovi. Projekt ovšem stejně záhy překazila první světová válka.

Během války se stavební ruch ve městě zastavil a většina členů odboru odešla na frontu. Aktivita venkovské pobočky se tak zdánlivě zastavila. Zbylí členové byli ovšem postaveni před zcela nový úkol, a to chránit pamětihodnosti před válečným řáděním. Tak byly například uchráněny pelhřimovské zvony před rekvizicí. Na tom měl velkou zásluhu pelhřimovský děkan František Bernard Vaněk, pozdější zakladatel Chrámového družstva. Po válce pobočka přišla o svého předsedu Karla Polesného, který roku 1919 odešel do Znojma. To poznamenalo komunikaci pelhřimovské pobočky s Prahou a stejně tak i vedení odborové agendy, protože obojí leželo výhradně na Polesného bedrech. Odbor se vzchopil až kolem r.

1922, kdy se podílel coby dozor na opravě Dolní brány. V Pelhřimově v této době také probíhala oprava vnější omítky kostela sv. Bartoloměje, která byla již v režii Státního památkového úřadu. Postupem času jsou zprávy o činnosti odboru stále více a více útržkovité, až ze zpravodaje v klubovním věstníku mizí nadobro. Státní památkový úřad nejspíš roli Klubu Za starou Prahu částečně nahradil a osoby, které nebyly v odboru jen pro sociální prestiž, začaly spolupracovat spíše s Památkovým úřadem samy za sebe, bez nutnosti klubovního zaštitění. Podle archivních pramenů pak odbor svoji činnost ukončil zřejmě k roku 1937.

Ačkoliv odbor Klubu Za starou Prahu působil v Pelhřimově poměrně krátce, současní obyvatelé města mu mohou vděčit za mnohé. Především díky aktivní práci jeho členů se historický ráz Pelhřimova povedlo uchránit do dnešních dní.

Resumé

The bachelor's thesis aimed to map the activities of the rural branch of the Club for Old Prague in Pelhřimov, which had been active in the town since 1910. The primary source for the work was the fund of the Club for Old Prague - Pelhřimov department (1910–1937), which mainly contains documents from 1910–1914.

The artistic commission in Pelhřimov, which after a few months of its activity became the first rural department of the "Klub Za starou Prahu", was created against the background of events that moved the small town area at the beginning of the 20th century. Above all, in Pelhřimov, there was increased construction activity, which every day usurped more and more of the peaceful and picturesque appearance of the provincial town. Paradoxically, even the regulatory plan that the town had drawn up sometime in the late 1880s and early 1990s did not regulate reckless interventions in the town. He later became a frequent target of criticism from the urban intelligentsia and the contemporary press. The situation was not helped by the often complacent Pelhřimov privateers, who had little understanding of modern views on heritage preservation. The members of the artistic committee, later the branch of the Club Za starou Prahu, thus set themselves the goal of fighting against the incivility committed by the construction authorities on the ancient character of the town.

In the first years of its activity, the Pelhřimov branch initiated many heritage causes and important projects, some of which received attention from the club and local press. One of the first cases is the issue of cardboard coverings, which was a frequently addressed topic in the Jiskra weekly, and even received publicity in the club's newsletter. The branch's goal was simple: to force the town council to follow its ordinance, which was increasingly being violated. However, it was a battle with windmills. The case of the planned construction of an apartment building on what was then Svatovítské náměstí turned out to be much more satisfactory. Thanks to the intervention of Pavel Janák, it was eventually prevented from taking place. The initiative of the Club for Old Prague to participate in the solution to the planned regulation of the Bělá River was only a partial success. The only success in this matter is the saving of the old stone bridge at the "Dolní brána", which was just one of many items on the list of objects that the Club advised to preserve. All these cases have one thing in common, which is that the rural branch has never participated independently in solving them. Although the membership of the rural branch was varied, there was not a single person in its ranks who was an architect by profession or at least had an appropriate education. Each

project was therefore first consulted with the parent club in Prague, which always provided the department with the necessary support or helped it in communication with local institutions. This communication between Pelhřimov and Prague was ensured almost exclusively by the chairman of the department Karel Polesný, who during his studies in Prague was himself a member of the Club for Old Prague. It was primarily thanks to him that architects from the capital came to Pelhřimov, and the most significant mark was left by Pavel Janák, whom Polesný recommended for several projects, even though communication with this architect was not always easy. In his role as a designer for Pelhřimov, Pavel Janák did a relatively exemplary job at first, but the turning point came during the order for three cooperative houses, which were to be built in today's Mikuláše z Pelhřimova street. Janák's plans were finally used, but this was preceded by frequent urgings from the Prague architect, who did not meet deadlines and did not respond to letters. This necessarily undermined Polesný's authority among the inhabitants of Pelhřimov and marked Janák's relationship with the town.

Pavel Janák improved his reputation when he was asked by the trade union to design the facade for the then-planned new building of the Rosol Hotel. He undertook this task conscientiously. His concept took into account not only one specific house but created a possible form for the entire south side, which he designed to be in harmony with the gabled square. However, this project also failed, as the clients succumbed to a more attractive proposal from a local builder at the time. The architect could be realized in the town at least in the form of private contracts. In 1912, he was entrusted with the construction of a villa for Karel Polesný's father-in-law Jan Drechsel, and a little later also with the adaptation of the "Fárův dům", which today is perhaps one of the most famous buildings in the town and at the same time an example of gentle adaptation in the spirit of preservation of tangible monuments. At the same time, he worked on the adaptation of house no. 10, where the town hall was to be built in the future. Unfortunately, the scenario of cooperative houses was repeated here, so after many emergencies, the town assigned the project to the architect Bohumil Hübschmann on the recommendation of Zdeněk Wirth. However, the project was soon thwarted by the First World War.

During the war, the building activity in the town stopped and most of the union members went to the war. The activity of the rural branch thus seemingly came to a halt. The remaining members, however, were faced with a completely new task, namely to protect the

monuments from the ravages of war. For example, the bells of Pelhřimov were saved from requisition. The dean of Pelhřimov, František Bernard Vaněk, later the founder of the Temple Cooperative, had a great deal to do with this. After the war, the branch lost its chairman, Karel Polesný, who left for Znojmo in 1919. This marked the communication of the Pelhřimov branch with Prague and also the management of the trade union agenda, as both lay solely on Polesný's shoulders. The union did not regain its footing until around 1922 when it participated as a supervisor in the repair of the "Dolní brána". In Pelhřimov at this time, the external plaster of St. Bartholomew's Church was also being repaired, which was already under the direction of the State Heritage Office. As time went on, the reports on the activities of the Department became more and more fragmentary, until they disappeared from the Club Bulletin for good. Probably the State Monuments Office partially replaced the role of the Club for Old Prague, and people who were not in the department just for social prestige began to work with the Monuments Office more on their behalf, without the need for club patronage. According to archival sources, the department then ceased its activities by 1937.

Although the branch of the Club for Old Prague was active in Pelhřimov for a relatively short time, the current inhabitants of the town can be grateful to it. It is mainly thanks to the active work of its members that the historical character of Pelhřimov has been preserved to this day.

Prameny a literatura

1. Prameny

Státní okresní archiv Pelhřimov, fond Klub za starou Prahu - odbor Pelhřimov.

Státní okresní archiv Pelhřimov, fond Děkaný úřad Pelhřimov - expozitura Křemešník (nezpracováno) 1763–1937. Liber memorabilium ecclesiae consecratae sanctissimae ac individuae trinitatis in monte Křemešník II. (1763–1937).

2. Literatura

BEČKOVÁ, Kateřina. *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000: jubilejní sborník*. Praha: Schola ludus-Pragensia, 2000. ISBN 80-902505-0-5.

ČERNÝ, Jiří. *Pelhřimov: obraz města v architektuře 19. a 20. století*. Pelhřimov: Okresní muzeum, 1996.

DOJAVOVÁ, Marie. *Tajemství zdi města Pelhřimova*. Pelhřimov: Kulturní středisko, 2002.

KÁBOVÁ, Hana, Zdeněk Wirth a Pelhřimov - Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908-1914). In: Roháček, J. - Uhlíková, K. (ed.), *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby. Soubor příspěvků*. Praha: Artefactum, 2010, s. 125-155.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Msgr František Bernard Vaněk a Dr. Jan Fried: dva pelhřimovské osudy*. Pelhřimov: Muzeum Vysočiny Pelhřimov, příspěvková organizace ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně - Státním okresním archivem Pelhřimov, 2015. ISBN 978-80-87228-10-4.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2002.

MARTÍNEK, Zdeněk a Petr HEJHAL. *Pelhřimov*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Dějiny českých, moravských a slezských měst. Dějiny českých měst. ISBN 978-80-7422-289-4.

PODRAZIL, Jiří a Jan SEDLÁK. *Slavné vily kraje Vysočina*. Praha: Foibos, c2008. Slavné vily. ISBN 978-80-87073-10-0.

POLESNÝ, Karel a Zdeněk WIRTH. *Pelhřimov*. Pelhřimov: Nákladem Musejního spolku, 1911.

ŠOHÁJEK, Jindřich. *Paměti. Vzpomínky mládí*. Pelhřimov, 2002. ISBN 80-86559-09-2.

3. Periodika

Český jih. Týdeník pro poučení a zábavu, pro potřeby obecné a společenské. Tábor: Jan Nedvídek, 1912.

Jiskra. Pokrokové noviny českého jihu a jihovýchodu. Tábor: Ladislav Kučera, 1909–1912.

Jižní Morava: vlastivědný sborník Brno. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2001, roč. 37, sv. 40.

Pelhřimovské noviny. Zpravodaj Městského úřadu Pelhřimov, kulturních zařízení a technických služeb, 2022–2023.

Vlastivědný sborník Pelhřimovska. Pelhřimov: Okresní muzeum v Pelhřimově, 1993.

Vlastivědný sborník Pelhřimovska. Pelhřimov: Okresní muzeum v Pelhřimově, sv. 17, 2006.

Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu. Praha: Klub Za starou Prahu, 1910–1914.

Za starou Prahu: věstník pro ochranu památek v Čechách. Praha: Klub Za starou Prahu, 1916.

Za starou Prahu: věstník pro ochranu památek. Praha: Klub Za starou Prahu, 1920–1927.

Za starou Prahu: věstník Klubu Za starou Prahu. Praha: Klub Za starou Prahu, 2021.

4. Elektronické zdroje

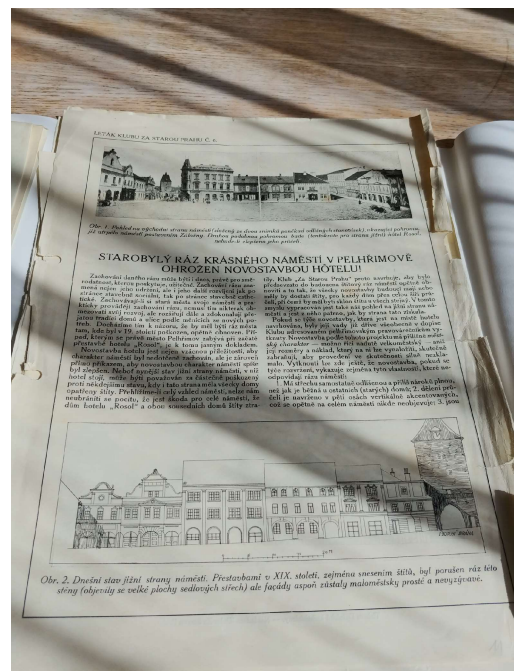
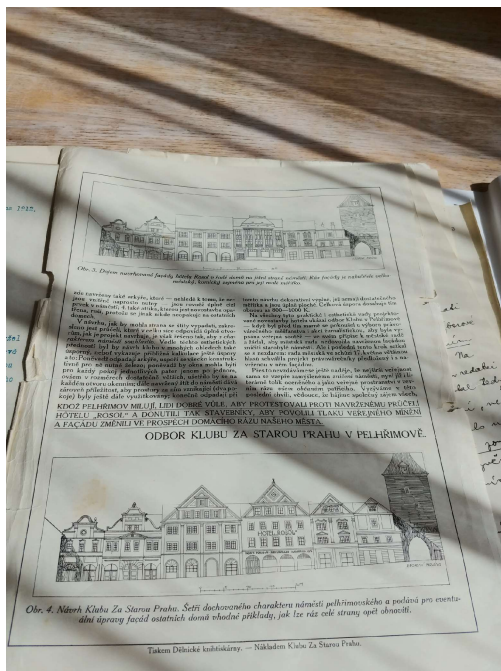
Muzeum Vysočiny Pelhřimov, p.o. Historie muzea. [online]. cit. [2023-01-18], Dostupné z: <https://www.muzeumpe.cz/historie.html>.

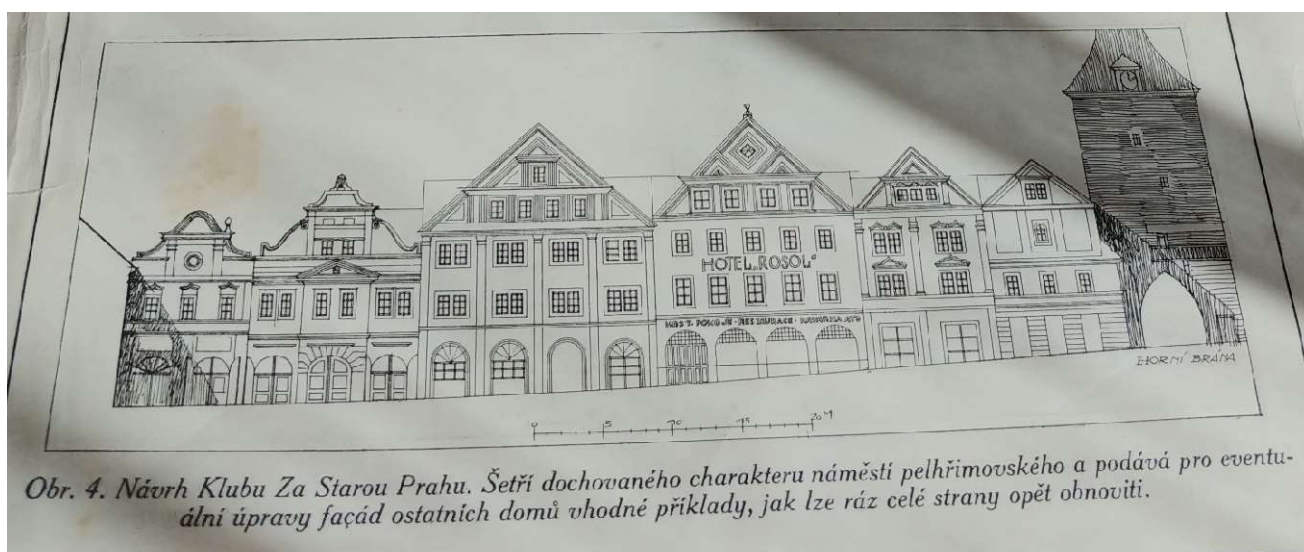
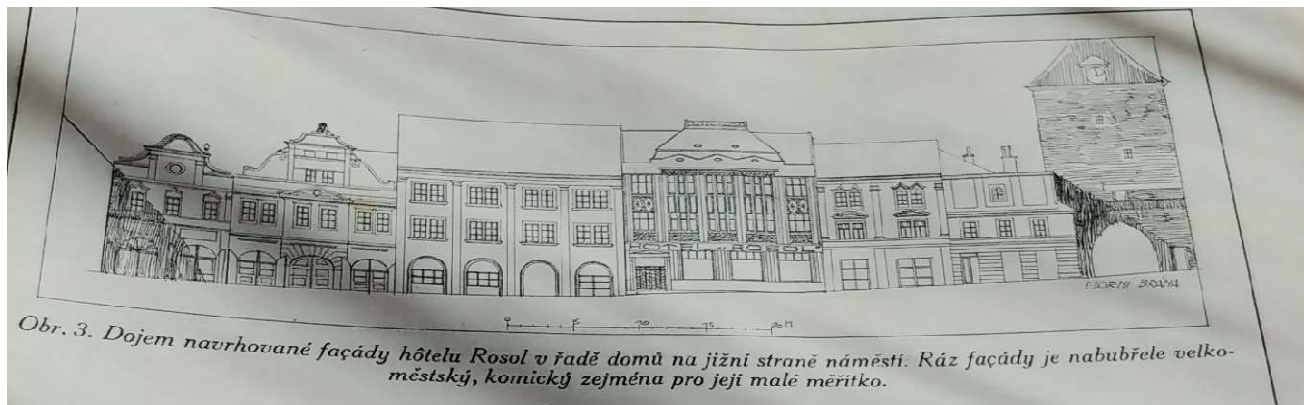
Památkový katalog. Přádelna firmy Kouřimský. [online]. cit. [2022-10-04]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/pradelna-firmy-kourimsky-20987126>.

Obrázek č. 3: Leták, lepenková krytina

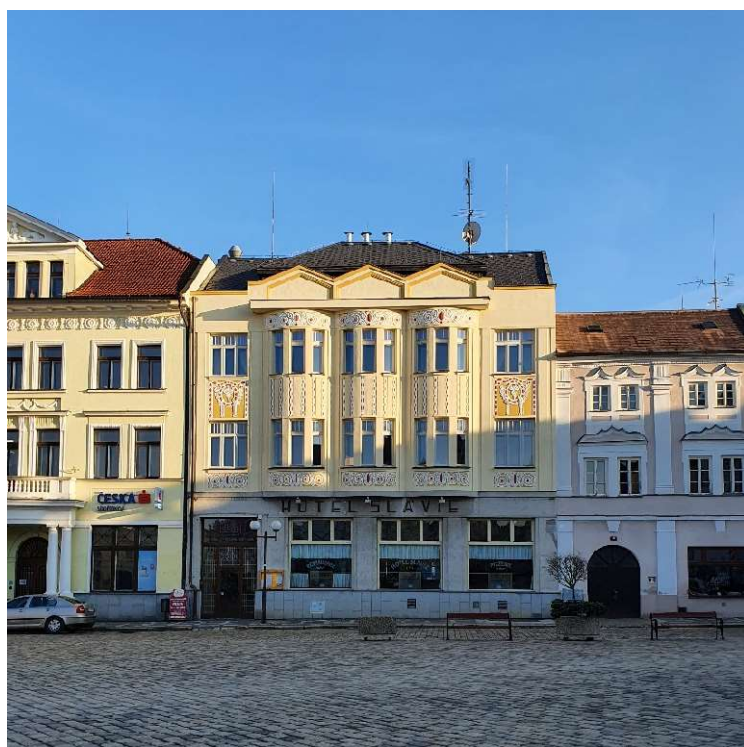

Obrázek č. 4: Leták, hotel Rosol

Obrázek č. 5: Hotel Slávie, současný stav

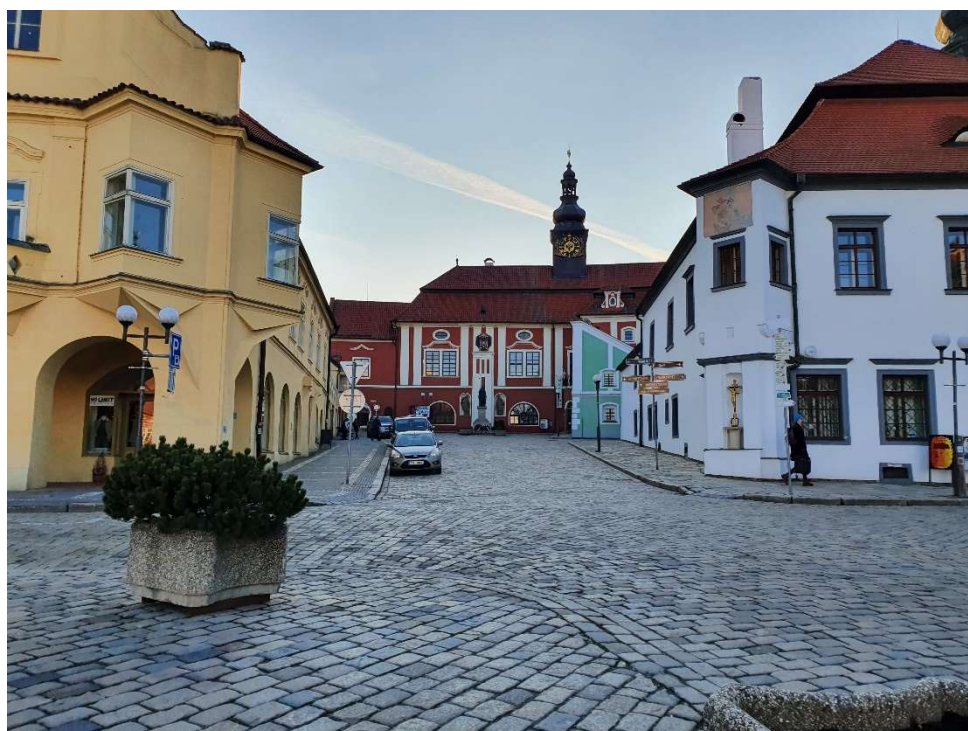
Obrázek č. 8: Družstevní domy v ulici Mikuláše z Pelhřimova

Obrázek č. 9: Šrejnarovský dům, vzadu zámek a věznice

Obrázek č. 10: Pohled na zámek pánů z Říčan

Obrázek č. 11: Fárův dům

Obrázek č. 12: Drechselova vila

